

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 08 maja 2023 r.

Poz. 5563

UCHWAŁA NR LXIII/431/2023 RADY MIEJSKIEJ W ŁOCHOWIE

z dnia 26 kwietnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów na lata 2023-2026”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840) po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Łochowie, uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów” na lata 2023-2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Łochowa.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Łochowie

Sławomir Piotr Ryszawa

Załącznik do uchwały Nr LXIII/431/2023
Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 26 kwietnia 2023 r.
w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu
Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów
na lata 2023-2026”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Łochów na lata 2023 - 2026

Zleceniodawca:

G M I N A
ŁOCHÓW

Urząd Miejski w Łochowie

Aleja Pokoju 85

07-130 Łochów

tel. 25 643 78 00

www.gminalochow.pl

e-mail: kancelaria@gminalochow.pl

Wykonawca opracowania:

Pracownia Techniczno-Przyrodnicza

Ul. M. Zawiszy 17

05-280 Zawiszyn

tel. 695 454 976

e-mail: ptp.zawiszyn@gmail.com

Autorzy opracowania

Małgorzata Zając

Tomasz Zając

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – dokumenty o znaczeniu krajowym.....	13
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2020	13
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS).....	13
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 (KPZK)	14
4.1.4 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.....	15
4.1.5 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019-2022.....	15
4.1.6 Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona Zabytków”	16
4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015-2020.....	18
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	18
4.2.4 Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025	19
4.2.5 Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego.....	20
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	20
5.1.1 Strategia rozwoju gminy Łochów na lata 2016-2022 z perspektywą do 2027 r.....	21
5.1.2 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022	21
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów .	22
5.1.4 Miejscowe plany zagospodarowania terenu.....	24
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
5.2.1 Ogólna charakterystyka Gminy Łochów	33
5.2.2 Rys historyczny	34
5.2.3 Krajobrazy kulturowe i zabytki o istotnym znaczeniu dla gminy	38
5.2.3.1 Zabytkowe układy przestrzenne.....	38
5.2.3.2 Dzieła architektury i budownictwa.....	39
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	47
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	47
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	49

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	50
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	50
5.5 Dziedzictwo niematerialne	51
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	53
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.....	53
6.2 Analiza Szans i zagrożeń	54
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	57
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	57
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	61
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	62
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	62
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	63

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest Program Opieki nad Zabytkami dla miejsko-wiejskiej gminy Łochów (zwanego w dalszej części opracowania Programem). Gmina Łochów znajduje się w północno - wschodniej części województwa mazowieckiego i wchodzi w skład powiatu węgrowskiego. Sąsiadami gminy Łochów są gminy: Sadowne, Stoczek, Korytnica, Jadów i Wyszaków. Ośrodkiem administracyjnym i kulturalnym gminy jest miasto Łochów.

Program ma na celu wskazanie zasadniczych kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami wraz z popularyzacją dóbr kultury i środowiska w latach 2023-2026. W szczególności opracowanie ma posłużyć koordynacji przedsięwzięć podejmowanych na terenie gminy Łochów na rzecz opieki nad zabytkami, przy poszanowaniu kompetencji własnych samorządu gminnego, oraz stworzeniu płaszczyzny do współpracy nie tylko z prywatnymi właścicielami zabytków czy ich użytkownikami, ale również z lokalną społecznością oraz wszystkimi innymi podmiotami zaangażowanymi w działania na rzecz ochrony dóbr kultury.

Założenia Powiatowego Programu opierają się na misji włączenia problemów z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami do systemu zadań gminy. Za priorytety uznano ochronę dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu potencjału przyrodniczego gminy, promocję i edukację oraz tworzenie systemu wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym. Zaplanowane działania skierowane są głównie na zahamowanie procesów degradacji zabytków i w miarę możliwości doprowadzenie ich stanu do poprawy, przy jednoczesnym zwiększeniu atrakcyjności zabytków poprzez turystyczne zagospodarowanie walorów przyrodniczych i równoległym budowaniu baz wiedzy o lokalnych zasobach dziedzictwa kulturowego. Realizacja wskazanych zadań odbywać się będzie z uwzględnieniem uwarunkowań krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego oraz uwarunkowań ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Istotne znaczenie w Programie odgrywa postulat pobudzenia w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej i wzmocnienia ich tożsamości z miejscem zamieszkania. Uwrażliwienie na przedmiotowe kwestie, chociażby poprzez zaplanowane działania o charakterze informacyjnym i edukacyjnym, powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego. Natomiast upowszechnienie wiedzy o zabytkach oraz eksponowanie i promowanie dóbr kultury gminy, w powiecie, w województwie i w kraju może znacznie przyczynić się do zwiększenia zainteresowania regionem pod względem turystycznym, co w konsekwencji przełoży się również na lokalną gospodarkę. Ponadto, wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych zacieśnia więzy, sprzyja integracji i minimalizuje niektóre negatywne skutki globalizacji.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2023-2026 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami został opracowany w związku z realizacją ustawowych zadań gminy wynikających z ustawy z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, z późn. zm.) oraz zadań o charakterze ochronnym z ustawy dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 poz. 840.).

Zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym, gmina wykonuje zadania zaspokajające zbiorowe potrzeby wspólnoty, w szczególności sprawy w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Mają one charakter elementarny, zasadniczy i dotyczący celów, które z określonych względów nie wymagają działań komplementarnych. Równolegle, w myśl art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawodawca zobowiązał do sporządzania czteroletnich gminnych programów opieki nad zabytkami. Programy te, zgodnie z art. 87 ust. 2, mają na celu w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Natomiast z realizacji programu burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy (art. 87 ust. 5).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Polski system prawny gwarantuje ochronę całości dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego), tworząc szereg regulacji zarówno na poziomie ustawowym, jak i na poziomie aktów wykonawczych.

3.1 Konstytucja

Najważniejszym aktem prawnym nakładającym na Państwo obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego i przekazania go kolejnym pokoleniom jest **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483, z późn. zm.). Już w preambule został wyartykułowany przedmiotowy obowiązek. Ponadto w art. 5 Konstytucji RP znajduje się odniesienie do obowiązku strzeżenia dziedzictwa narodowego. Natomiast w art. 6 Konstytucji RP ustawodawca wskazał istotę i obowiązek ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Ustawa zasadnicza nie tylko określa odpowiedzialność konstytucyjną Państwa, ale również nakłada obowiązek na każdego obywatela, żeby dbał o dobro wspólne (art. 82 i art. 86).

3.2 Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. W art. 3 ustawa wprowadza definicje zabytku, zabytku nieruchomego, zabytku ruchomego oraz zabytku archeologicznego.

Zgodnie z brzmieniem art. 3 ww. ustawy zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek nieruchomy to nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w punkcie 1 (odesłanie do definicji zabytku). Natomiast zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w punkcie 1 (odesłanie do definicji zabytku). Zabytek archeologiczny zaś, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Ustawa rozróżnia kompetencje i obowiązki w działaniach przy zabytkach na ochronę i opiekę. Ochrona zabytków polega na podejmowaniu działań przez organy administracji publicznej, a opieka należy do obowiązków właścicieli zabytków.

Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **ochrona zabytków** polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast **opieka nad zabytkiem**, w myśl art. 5 przedmiotowej ustawy, sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
 - 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
 - 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
 - 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.
- Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) **zabytki nieruchomości**, będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) **zabytki ruchome**, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) **zabytki archeologiczne**, będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków, w myśl z art. 7 ustawy, są:

1) **wpis do rejestru zabytków** – do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek,

2) **wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa** – na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa dokonuje się na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

3) **uznanie za pomnik historii** – Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

4) **utworzenie parku kulturowego** w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć rada gminy na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5) **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.**

Zgodnie z art. 18 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazuje **organy ochrony zabytków** z wyszczególnieniem ich kompetencji. Zgodnie z treścią art. 89 przedmiotowej ustawy są nimi: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków, oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków, zaś wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Miejską (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Burmistrza gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4)
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71)
- prawo ubiegania się przez Gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Miejską, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81)

- sporządzanie przez Burmistrza i przyjmowanie przez Radę Miejską na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Burmistrz przedstawia sprawozdanie Radzie Miejskiej (art.87).

3.3 Przepisy wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U.2022 poz. 1388);
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz.U.2017.1384 z dnia 2017.07.17);
3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz.U.2017.928 z dnia 2017.05.11);
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U.2015.1275 z dnia 2015.09.01);
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U.2014.110 z dnia 2014.01.22);
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U.2021.56 z dnia 2021.01.11);
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U.2011.89.510 z dnia 2011.04.29);
8. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.2019.1470 z dnia 2019.08.06);
9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U.2020.1901 z dnia 2020.10.28);
10. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U.2004.124.1304 z dnia 2004.06.02);
11. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004.30.259 z dnia 2004.02.27);
12. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U.2004.71.650 z dnia 2004.04.21);
13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U.2004.75.706 z dnia 2004.04.23);
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U.2004.212.2153 z dnia 2004.09.29);
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U.2004.102.1066 z dnia 2004.05.01).

3.4 Pozostałe akty prawne

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005, 1079, z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503);
3. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899, z późn. zm., t.j. z dnia 2021.10.21);
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973, z późn. zm., t.j. z dnia 2021.10.29);
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916);
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r.23 poz. 2351, z późn. zm., t.j. z dnia 2021.12.20);
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194, z późn. zm., t.j. z dnia 2020.02.07);
8. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2022 poz. 1327);
10. Ustawa z 14 lipca 1983 r o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164, z późn. zm., t.j. z dnia 2020.02.03);
11. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz.485., t.j. z dnia 2021.03.17);
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 poz. 385);
13. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479, z późn.);
14. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1947, z późn. zm., t.j. z dnia 2020.11.04);
15. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337, t.j. z dnia 2018.12.13);
16. Ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym (Dz. U. z 2022 poz. 407).

3.5 Międzynarodowe dokumenty określające zasady i metody ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248),
2. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106),
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190),
4. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018),
5. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585),
6. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
7. Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210),
8. Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów sporządzono przy uwzględnieniu zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, przez co należy rozumieć opracowania o charakterze strategicznym właściwym tematyce ochrony dóbr kultury na szczeblu ogólnokrajowym.

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2020

Głównym celem strategicznym Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce, m.in. poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Zrównoważony rozwój kultury podniesiono do roli najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, która określa całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, warunkuje tożsamość narodową i zapewnia ciągłość tradycji i rozwoju regionów. Jako cele uzupełniające wskazano: wzrost efektywności zarządzania sferą kultury, zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury, wzrost udziału kultury w PKB, zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków, modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury, wzrost uczestnictwa w kulturze, rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych, efektywną promocję twórczości, promocję polskiej kultury za granicą, ochronę własności intelektualnej i walkę z piractwem, wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury oraz rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Wśród kierunków działań zmierzających do realizacji ww. celów wskazano między innymi: kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, jak również zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów oraz tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej.

Instrumentami realizacji Narodowej Strategii Rozwoju Kultury są: inicjatywa ustawodawcza, Narodowe Programy Kultury, programy operacyjne oraz wieloletnie programy inwestycyjne i inne dokumenty odnoszące się do kultury.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W odniesieniu do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami istotne znaczenie ma cel szczegółowy strategii „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” w ramach którego wyróżniono następujące priorytety:

1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze;
2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury;
3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury;
4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę;
5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Jednym z kluczowych obszarów i kierunków działań w zakresie rozwoju kapitału społecznego jest szeroko rozumiana ochrona dziedzictwa kulturowego. Zdefiniowana jest ona w SRKS w ramach omawianego celu

szczegółowego jako działanie priorytetowe nr 2 pn. *Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury*. Inicjując działania ochronne zwiększa się dostępność tegoż dziedzictwa, co z kolei przekłada się na zwiększone poczucie tożsamości społeczeństwa, przywiązanie do regionu czy budowanie i utrwalanie przynależności lokalnych i ponadlokalnych społeczności do określonych wspólnot. Zwiększenie dostępności dóbr kultury i dziedzictwa przynosi ponadto szereg wymiernych korzyści, takich jak rozwój infrastruktury muzealniczej, pobudzanie turystyki kulturowej, a także powstawanie i rozwój miejsc związanych z nauką i kultywowaniem tradycji. W ramach przedmiotowego obszaru priorytetowo traktowane są wszelkie działania inwestycyjne związane z zachowaniem obiektów zabytkowych oraz usprawnieniem systemu ochrony zabytków. Priorytet ten znajduje swoje odzwierciedlenie w dokumentach i programach o znaczeniu centralnym – przede wszystkim w Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 (KPZK)

Koncepcja jest najważniejszym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju do 2030 roku, określono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania kraju oraz wskazano zasady, według których działalność człowieka powinna być realizowana w przestrzeni. Cel strategiczny Koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 brzmi następująco: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”*. Osiąganie tego celu musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

Koncepcja wskazuje najistotniejsze problemy zagospodarowania polskiej przestrzeni i konkretne działania w 6 obszarach tematycznych, ściśle ze sobą powiązanych i dopełniających się:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
6. Przywrócenie i utrwalenie ład przestrzennego.

4.1.4 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Celem strategicznym polityki regionalnej, zdefiniowanym w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, jest efektywne wykorzystywanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co będzie tworzyć warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiąganiu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. KSRR ustala 3 szczegółowe cele:

1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach celu „Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym” jednym z kierunków interwencji jest „Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów”. Infrastruktura społeczna to zagadnienie pojawiające się w opisie powyższego działania. W strategii podkreślono, że w zakresie infrastruktury kultury celem będzie stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Poprawa dostępności obejmie infrastrukturę obiektów zabytkowych i miejsc kultury.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 zakłada, że dzięki rozwojowi lokalnemu w wymiarze społeczno-kulturowym, gospodarczym oraz ekologicznym i przestrzennym, a także działaniom wyrównawczym na rzecz zwiększania dostępu do usług publicznych, obszary wiejskie staną się lepszym miejscem do życia, lepiej wykorzystującym dziedzictwo kulturowe i walory środowiska przyrodniczego. Podniesie to atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną oraz zwiększy stopień zintegrowania z uwagi na wzmocnioną tożsamość lokalną.

4.1.5 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 stanowi wykonanie obowiązku wynikającego z art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W Programie na lata 2019-2022 dokonano ewaluacji Programu 2014–2017, a także wzięto pod uwagę wnioski płynące z realizacji Programu, zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzoną ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Na powyższej podstawie sformułowany został cel główny Programu 2019-2022: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”. Do realizacji celu głównego posłużą trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, którego kierunkami działania będzie:

a) wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym poprzez:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami;

b) wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym poprzez:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,

- ewaluację stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, którego kierunkami działania będzie:

- a) merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami poprzez upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych;
- b) podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego poprzez podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego, którego kierunkami działania będzie:

- a) upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości poprzez:
 - kampanie społeczno-edukacyjne w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
 - tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- b) tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami poprzez program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.6 Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ochrona Zabytków”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego zarówno w kontekście ogólnosięciowym, jak lokalnym. Działania podjęte w ramach realizacji programu dążą do stworzenia trwałych podstaw do harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą odgrywały obiekty pełniące obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne.

4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów sporządzono przy uwzględnieniu zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, przez co należy rozumieć opracowania o charakterze strategicznym właściwym tematyce ochrony dóbr kultury na szczeblu

- a) wojewódzkim
- b) powiatowym.

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 jest dokumentem wskazującym główne kierunki rozwoju Mazowsza, który powstał na podstawie doświadczeń z realizacji poprzednich strategii oraz problemów, które ujawniły się w trakcie poprzedniego i bieżącego programowania. Istotą opracowania jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. Z uwagi na zróżnicowanie przestrzenne oraz etnograficzno-kulturowe województwa (liczne zabytki i instytucje kultury oraz wielość obszarów etnograficznych: kurpiowski, łowicki, sannicki, podlaski, kozienicki, ilżecko-starachowicki, opoczyńsko-konecko-przysuski oraz kołbielski) niezbędne są działania zmierzające do zniwelowania dysproporcji i zapewnienia spójności terytorialnej, konkurencyjności, innowacyjności wraz z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia mieszkańców.

Nadrzędnym celem Strategii jest spójność terytorialna, rozumiana jako *zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim oraz wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie*, co przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców. Osiągnięcie niniejszego celu wymaga realizacji działań w następujących kierunkach:

- Tworzenie warunków do generowania i absorpcji innowacji;
- Rozwój produkcji: tworzenie warunków przyjaznych dla inwestorów i przedsiębiorców;
- Wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw produkcyjnych;
- Umieźdzynarodowienia gospodarcze;
- Tworzenie warunków do zwiększenia inwestycji pozarolniczych – głównie w przemyśle rolno-spożywczym.

Oprócz celu priorytetowego przyjęto również trzy cele strategiczne:

- 1) Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii;
- 2) Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego;
- 3) Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.

Uzupełnieniem powyższych celów są dwa ramowe cele strategiczne: zapewnienie gospodarce zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami oraz wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia. Osiągnięcie drugiego celu ramowego, który ma szczególne znaczenie dla niniejszego opracowania, wymaga działań w kierunku:

- wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu,
- upowszechnienia kultury i twórczości,
- kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej,
- wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego,
- wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

Zgodnie ze Strategią, działania na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu powinny służyć ochronie i czerpaniu korzyści z ochrony. Historyczne obiekty oraz zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem i historycznymi szlakami wodnymi powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Istotnym elementem ochrony dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, bądź innych form ochrony krajobrazu kulturowego i wspierania skansenów. Należy również promować dziedzictwo kulturowe regionu w celu zwiększenia wiedzy o regionie oraz podniesienia atrakcyjności turystycznej. W ramach upowszechniania wiedzy o regionie oraz promowania kultury i twórczości wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego celem ich standaryzacji

i zwiększenia dostępności. Podkreślono również istotną rolę zasobów dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki w regionie z uwagi na bogate zasoby obszaru, tj. zamki, pałace, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej, bogate i różnorodne tradycje kulturowe.

Jako najważniejsze problemy i zagrożenia w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego wskazano m.in. niskie poczucie tożsamości regionalnej, zły stan techniczny obiektów zabytkowych, niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu, niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu, brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami, brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego oraz słabą promocję kultury w kraju i za granicą.

4.2.2 Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015-2020

W planie strategicznym Samorządu Województwa Mazowieckiego opisano zamierzone działania w obszarze kultury na przestrzeni sześciu lat. Misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego została w dokumencie określona następująco: *Kultura łączy każdego*. Ochronie dziedzictwa materialnego i niematerialnego poświęcone zostały dwa programy Strategii:

- C.1.1: *Zabytki i muzea – żywe atrakcje*, zakładający promowanie takich form i koncepcji opieki nad dziedzictwem kulturowym – zasobami muzealnymi i zabytkami, które zbudują wokół dziedzictwa żywą atrakcyjność, wkomponowaną w programy turystyczne, promocyjne, edukacyjne, społeczno-animacyjne lub aktywizacyjno-gospodarcze;
- C.1.2: *To także nasze dziedzictwo*, zakładające włączanie w żywy obieg kultury wątków dziedzictwa kulturowego regionu, które są szczególnie narażone na zapomnienie.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został ukształtowany jako dokument odniesienia dla planowania przestrzennego gmin, łączący politykę przestrzenną państwa i województwa. Opracowanie zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadregionalnym. Plan określa stan i wskazuje kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa, biorąc pod uwagę poszczególne dziedziny rozwoju, jak również poszczególne obszary województwa. Dokument uwzględnia podział statystyczny województwa na dwie jednostki: warszawski stołeczny i mazowiecki regionalny, do którego należy gmina Łochów. Aktualnie obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 22/18 w dni 19 grudnia 2018 r.

Głównym celem dokumentu jest zintegrowane planowanie rozwoju województwa mazowieckiego łączące aspekty społeczne, gospodarcze i środowiskowe. Plan określa stan i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa w trzynastu dziedzinach. Wśród nich jest: ochrona środowiska i zasobów przyrody, a także ochrona dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego.

W dokumencie podano elementy mazowieckiego systemu obszarów prawnie chronionych. Wśród nich na terenie gminy Łochów występują: rezerваты, obszar Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, użytki ekologiczne i pomniki przyrody.

W zakresie kształtowania systemu ochrony przyrody na obszarze województwa mazowieckiego w planie określa się następujące działania:

- utrzymanie potencjału przyrodniczego i krajobrazowego wszystkich obszarów cennych przyrodniczo, zgodnie z wymogami UoOP;
- regulację granic obszarów chronionych (parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu), w tym weryfikację i aktualizację aktów prawnych ustanawiających te obszary;
- przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji na obszary chronione;

- uwzględnianie zapisów wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych sporządzanych dla obszarów objętych ochroną prawną;
- właściwe zarządzanie zasobami przyrodniczymi i gospodarczymi na obszarach objętych ochroną prawną;
- przeciwdziałanie wszelkim negatywnym wpływom na siedliska roślin i zwierząt;
- prowadzenie wspólnych działań z sąsiednimi województwami na obszarach położonych na styku województw, w szczególności w zakresie kształtowania powiązań ekologicznych oraz utrzymania systemu obszarów chronionych;
- wdrażanie koncepcji zielonej i błękitnej infrastruktury poprzez kształtowanie spójnego systemu ekologicznego województwa.

W sferze ochrony zabytków i dobór kultury współczesnej Plan uwzględnia zasoby dziedzictwa kulturowego objęte formami ochrony prawnej oraz elementy dziedzictwa ujętego w gminnych ewidencjach zabytków. Ponadto w dokumencie wskazano obiekty i obszary uznane za dobra kultury współczesnej, których ochrona i zachowanie jest celowe dla przyszłych pokoleń. Zasoby dobór kultury współczesnej zdiagnozowano w oparciu o analizę studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin. Wśród dóbr kultury współczesnej dla gminy Łochów wskazano kościół w Łochowie jako akcent wysokościowy.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowego w Planie wskazano obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Wśród, których wymieniono pasma rzeczne Liwca i Bugu przebiegające przez teren gminy Łochów. Do działań w tej strefie plan określa:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym.

4.2.4 Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025

Program sporządzono na podstawie art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Stanowi on uszczegółowienie ogólnej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030 Innowacyjne Mazowsze oraz jest spójny ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 i Krajowym Programem Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030), Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030 oraz Krajową Polityką Miejską do roku 2023.

Misją generalną Programu jest kontynuacja misji z lat 2018-2021: *Podniesienie skuteczności opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim*. Wyznaczono trzy obszary strategiczne:

A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy – analiza problemowa wykazała, iż jednym z większych zagrożeń dla dziedzictwa jest niewystarczająca świadomość wartości wśród społeczeństwa. Niewłaściwe postawy wobec dziedzictwa przymuszają zatem do wyedukowania lokalnych społeczności.

W ramach tego obszaru usytuowano dwa cele:

Cel A.1. Wsparcie edukacyjnie lokalnych samorządów i właścicieli zabytków;

Cel A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

B. Optymalizacja systemu dostępu do środków – rozumiana jako zwiększenie efektywności finansowania opieki nad zabytkami.

W ramach tego obszaru usytuowano dwa cele:

Cel B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich,

Cel B.2. Dbanie o zabytki własne województwa.

C. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania – rozumiane jako wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków.

W ramach tego obszaru usytuowano dwa cele:

Cel C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa,

Cel C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

4.2.5 Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego

Strategię Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016-2020 przejęto Uchwałą nr XII/116/2015 Rady Powiatu Węgrowskiego z dnia 30 grudnia 2015 r. W dokumencie zdiagnozowano następujące obszary, w których potrzebne jest podjęcie działań strategicznych. Do tych obszarów należą:

1. Gospodarka, edukacja i rynek pracy,
2. Turystyka i dziedzictwo kulturowe,
3. Powiązania komunikacyjne,
4. Bezpieczeństwo publiczne,
5. Polityka społeczna i ochrona zdrowia,
6. Ochrona środowiska,
7. Infrastruktura publiczna.

W obszarze Turystyka i dziedzictwo kulturowe, który związany jest tematycznie z ochroną dziedzictwa kulturowego, wydzielono następujące cele szczegółowe:

1. Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej powiatu,
2. Rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej,
3. Ochrona krajobrazu kulturowego i dziedzictwa

W ramach dążenia do realizacji wskazanych celów szczegółowych zaplanowano podjęcie następujących działań kluczowych:

- rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystyki kulturowej, przyrodniczej, turystyki aktywnej, rekreacyjnej i specjalistycznej,
- inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego,
- promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa lokalnego dla rozwoju gospodarczego Powiatu.

Warunkiem skuteczności działań określonych w Strategii Rozwoju Powiatu Węgrowskiego będzie bieżące monitorowanie możliwości finansowych Starostwa Powiatowego, pozyskiwania zewnętrznych oraz krajowych środków. Ponadto fundamentem do realizacji założonych zadań jest budowa porozumień i współpracy, w tym władz samorządowych z mieszkańcami, które pozwolą na realizację wspólnych przedsięwzięć mających na celu rozwój gmin wchodzących w skład powiatu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2023-2026 wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Strategia rozwoju gminy Łochów na lata 2016-2022 z perspektywą do 2027 r.

Dokument strategii rozwoju został przyjęty uchwałą Rady Miejskiej w Łochowie nr XXV/159/2016 z dnia 27.04.2016 r. Strategia Rozwoju Gminy Łochów jest dokumentem wpisującym się w proces strategicznego myślenia o rozwoju podstawowej jednostki samorządu terytorialnego.

W dokumencie została zdefiniowana misja gminy w następującym brzmieniu: „ Misją Gminy Łochów jest zapewnienie jej mieszkańcom najwyższego poziomu życia. Priorytetem rozwoju gminy jest bezpieczeństwo i dobrobyt. Malownicze położenie tego regionu i rozwinięta oferta turystyczna przyciąga turystów oraz podnosi jakość życia mieszkańców.” Zatem już w nadrzędnej aspiracji gminy uwzględniono dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

Założono, że wypełnienie przedstawionej misji przez gminę będzie możliwe przez realizację celów strategicznych. Ich wyboru dokonano w oparciu o analizę przeprowadzoną podczas warsztatów z mieszkańcami, następnie zweryfikowano je w zespole kluczowych urzędników gminy. Kierunki strategicznego rozwoju Gminy Łochów (cele główne), określono dla każdego ze zdefiniowanych w diagnozie obszarów:

Obszar społeczny

Cel główny 1: *SILNA, ZINTEGROWANA WSPÓLNOTA MIESZKAŃCÓW.*

Obszar zasobów

Cel główny 2. *NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA ZAPEWNIAJĄCA BEZPIECZEŃSTWO I WYSOKĄ JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCOM.*

Obszar gospodarczy

Cel główny 3. *STWORZENIE WARUNKÓW DO ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI Z ZACHOWANIEM POTENCJAŁU ŚRODOWISKA*

W zakresie celu głównego dla obszaru zasobów zdefiniowano dwa działania operacyjne związane z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym:

- Harmonijne ukształtowanie przestrzeni publicznej
- Zachowanie wysokiej jakości potencjału przyrodniczego.

Wśród zadań szczegółowych do realizacji celów operacyjnych mających wpływ na ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego przewidziano m.in. :

- Wykonanie koncepcji urbanistycznej zagospodarowania miasta,
- Opracowanie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania,
- Aktualizacja Programu Rewitalizacji dla Gminy Łochów,
- Rewitalizacja Parku Dębinka,
- Rewitalizacja obszaru Łochowa Fabrycznego,
- Rewitalizacja i obszaru pofabrycznego w Ostrówku,
- Zagospodarowanie terenu wokół dworca kolejowego,
- Budowę infrastruktury około turystycznej, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca,
- Tworzenie produktów turystycznych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią rozwoju turystyki Doliny Liwca.
- Wykreowanie marki turystycznej Dolina Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.
- Organizacja imprez wizerunkowych Doliny Liwca, zgodnie ze Strategią Rozwoju Turystyki Doliny Liwca na lata 2015 – 2020 z perspektywą do 2025.

5.1.2 Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022

Program Rewitalizacji Gminy Łochów na lata 2016-2022 został przyjęty uchwałą nr XLV/322/2017 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 07.06.2017 r. Program Rewitalizacji jest jednym z dokumentów

operacyjnych Gminy, który wyznacza konkretne i komplementarne wobec siebie działania w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i technicznej zmierzające do wyprowadzenia wybranego obszaru gminy ze stanu kryzysowego.

W programie przewidziano realizację 19 projektów. Wszystkie one mają na celu rewitalizację tkanki społecznej obszaru rewitalizacji, większość kładzie także nacisk na rozwój infrastruktury technicznej i bytowej jako warunek konieczny harmonijnego rozwoju gminy. Projekty adresowane są przede wszystkim do mieszkańców zamieszkających na obszarze rewitalizacji, ale będą oddziaływać pozytywnie również na pozostałych mieszkańców gminy oraz turystów. W ramach działań zaplanowano realizację projektów „miękkich” (społecznych), jak i „twardych” (inwestycyjnych, przestrzennych), które w sposób kompleksowy i komplementarny przyczynią się do osiągnięcia założonych w dokumencie rezultatów. Do podstawowych projektów rewitalizacyjnych powiązanych z programem opieki nad zabytkami gminy należą:

- Dostosowanie budynku dworca kolejowego w Łochowie wraz z najbliższym otoczeniem jako początek tworzenia nowego centrum kultury (PG8),
- Podniesienie estetyki miejsc publicznych w obszarach rewitalizowanych poprzez ich uprzątnięcie, (PG9)
- Modernizacja systemów ogrzewania w Gminie Łochów (PG10),
- Modernizacja budynków przy ul. Fabrycznej 2, 3, 10 i ul. Dolnej 2 w Łochowie (PG 13),

Do uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które wiążą się z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, należą

- Zagospodarowanie terenów zielonych Łochowa poprzez utworzenie parku miejskiego „Dębinka” (PU1),
- „Cykl spotkań kulturalnych” (PU 5)
- Poprawa dostępności zasobów kultury poprzez modernizację Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie oraz Galerii Miejskiej i Gminny Ośrodek Kultury w Łochowie (PU 6),

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów zostało przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Łochowie Nr VI/333/2015 z dnia 25 lutego 2015 r. (w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów). Poprzednie Studium pochodziło z 2006 r., uchwalone uchwałą nr XLIII/413/2006 Rady Miejskiej w Łochowie z dnia 6 września 2005 r. W uwarunkowaniach studium został omówiony stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

W kierunkach studium poświęcono rozdział dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego. Ustalono generalne zasady ochrony wartości zabytkowych, którym należy podporządkować kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w obszarach dziedzictwa kulturowego oraz w ich sąsiedztwie:

- zachowanie i konserwacja zabytkowej substancji.
- zachowanie zabytkowego układu urbanistycznego i kompozycji przestrzennej,
- rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych, zabudowy oraz zabytkowego zagospodarowania terenu, według szczegółowych wytycznych konserwatorskich, opracowanych w oparciu o wyniki prac badawczych i analiz konserwatorskich dla całych założeń przestrzennych lub obszaru,
- podporządkowanie wymogom konserwatorskim dopuszczalnych przekształceń zabytkowej zabudowy i zagospodarowania terenu,
- wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z historycznym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizowania nadziemnych obiektów infrastruktury technicznej,
- ograniczenie dowolności w stosowaniu rozwiązań technicznych, materiałów i kolorystyki, w tym nawierzchni, a także materiału roślinnego,
- ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej,

- uwzględnienie wymogów ochrony archeologicznej,
- wymóg poprzedzania prac planistycznych oraz rewaloryzacyjnych obszarów oceną stanu i funkcjonowania obszaru, opartą na analizach i studiach, łącznie ze studiami krajobrazowymi i panoram,
- dopuszczenie w uzasadnionych przypadkach odstępstwa od zasad ochrony określonych w studium, wyłącznie w wyniku przeprowadzania prac badawczych lub szczegółowych zaleceń konserwatorskich uszczegóławiających przedmiot ochrony oraz sposób i zakres ochrony

W odniesieniu do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

1. Strefa „A”- pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, obejmuje:

Teren zespołu kościoła parafialnego w miejscowości Kamionna. Postuluje się ochronę wartości kulturowych zespołu poprzez uwzględnienie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

- obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków,
- pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,
- zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych,
- propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

2. Strefa „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmuje:

Teren cmentarza parafialnego w miejscowości Kamionna.

Teren zespołu folwarcznego w Brzuzie.

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

- obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków, ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji,
- ograniczenia dla obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych,
- propozycja wpisu obszarów do rejestru zabytków (dla obiektów nieujętych) lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

3. Strefa „K” - ochrony krajobrazu, obejmuje:

Teren przy parku z zespołem dworskim w Baczkach.

Teren przy cmentarzu parafialnym w miejscowości Kamionna.

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących postulatów określonych dla strefy:

- ochronę rozplanowania, ograniczenie gabarytów,
- ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.

4. Strefa „W” – ochrony reliktów archeologicznych, obejmuje:

Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Barchów .

Teren grodziska wczesnośredniowiecznego w sołectwie Laski.

5. Strefa „OW” – obserwacji archeologicznych, obejmuje 20 obszarów ze stanowiskami archeologicznymi.

6. Strefa „OWD” – domniemanych stanowisk archeologicznych, obejmuje 6 obszarów.

Dla każdej z wymienionych stref podano ustalenia odnośnie ochrony wartości kulturowych.

W stosunku do stref W – obowiązuje, a w stosunku do stref OW, OWD postuluje się prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, bądź przy udziale

archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych.

5.1.4 Miejscowe plany zagospodarowania terenu

Aktami prawa miejscowego, które uwzględniają ochronę i opiekę nad zabytkami i dziedzictwem przyrodniczym gminy są miejscowe plany zagospodarowania terenu. Nie opracowano miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu dla całego obszaru gminy. Uchwalono jedynie miejscowe plany zagospodarowania terenu dla wybranych części gminy.

Wykaz Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łochów obejmujące tereny zabytkowe.

MPZP części miasta Łochów - teren Alei Łochowskiej i PKP. Uchwała nr XL/220/98 z dnia 17 czerwca 1998 r.

§ 10.

1. Ustala się tereny przeznaczone pod funkcje związane z użytkowaniem zabytkowego dworca kolejowego i autobusowego oraz obsługę pasażerów.

2. Na terenie ustala się następujące zasady zagospodarowania: (...)

4) zagospodarowanie terenu powinno uwzględnić kształtowanie placu przeddworcowego dla właściwej ekspozycji budynków i rozwiązania układu komunikacyjnego. Wzdłuż linii zabudowy od strony Alei Łochowskiej nie należy stosować budynków przesłaniających widok na budynki dworcowe. Plac przeddworcowy powinien spełniać funkcje placu reprezentacyjnego w skali miasta. (...)

6) ustala się, że wszelkie działania inwestycyjne związane z modernizacją lub przebudową i rozbudową istniejących zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków jako zespół dworca kolejowego oznaczonych na rysunku planu, należy uzgodnić z właściwym terenowo konserwatorem zabytków.

MPZP wsi Ostrówek Węgrowski w granicach administracyjnych stanowiący zmianę miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Gminy Łochów w części dotyczącej wsi Ostrówek. Uchwała nr XVII/120/2000 z dnia 29 marca 2000 r.

11. Ochrona środowiska kulturowego.

§ 52.

1. Wskazuje się do ochrony obiekty zainteresowania konserwatorskiego znajdujące się na terenie Ostrówka:

1) Zespół Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa - obecnie Fabryka Maszyn Budowlanych „Bumar – Proma”.

a) odlewnia murowana, koniec XIX w.

b) budynek obróbki mechanicznej, murowany, początek XIX w.

c) magazyn murowany, koniec XIX w.

d) budynek mieszkalny pracowników wyższej administracji, obecnie dom mieszkalny drewniany, k. XIX w.

2) dom nr 6. ul. Mickiewicza, drewniany, początek XX w.

3) rzeźnia, murowana, początek XX w.

2. Ustala się, że wszelka działalność gospodarcza i inwestycyjna związana z w/wym. obiektami wymaga uzyskania pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zmiana MPZP części miasta Łochów-teren Alei Łochowskiej i PKP. Uchwała nr VI/46/2007 z dnia 10 kwietnia 2007 r.

§ 9. Zasady ochrony środowiska i krajobrazu kulturowego.

2. Na rysunku planu oznaczono symbolem graficznym obiekt stanowiący dominantę przestrzenną (wieża ciśnień) w stosunku, do którego obowiązują następujące ustalenia:

1) wszelkie prace remontowe i budowlane przy tym obiekcie oraz działania inwestycyjne na działce, na której jest on usytuowany, wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków na etapie zgłoszenia zamiaru budowy i prowadzenia robót budowlanych lub uzyskania pozwolenia na budowę.

§ 10. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

1. Na obszarze objętym planem, wieża ciśnień należąca do kompleksu XIX-wiecznego dworca kolejowego w Łochowie jest zabytkiem w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i obowiązują w stosunku do niej ustalenia zawarte w w/w. ustawie w szczególności - pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;

2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu wieży ciśnień.

2. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty, lub budynki, zaliczone do dóbr kultury współczesnej.

MPZP części terenu wsi Budziska. Uchwała nr XL/275/2009 z dnia 30 września 2009 r.

§ 9. Zasady ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu kulturowego.

W ustaleniach planu znalazły się zapisy odnośnie ochrony przyrody. Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Kaliska i Barchów. Uchwała nr XXV/182/2012 z dnia 18 listopada 2012 r.

Dział II. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

§ 12. 1. Plan wskazuje obiekty architektury i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków:

- 1) zespół dworsko-parkowy w Brachowie, w zespole znajdują się:
 - a) ruiny dworu, drewniany, poł. XIX w.,
 - b) lodownia, murowana, 2 poł. XIX w.,
 - c) park, pocz. XIX w.
- 2) zespół willowy Paderewskich w Kaliskach (Julin), w zespole znajdują się:
 - a) willa Ignacego Paderewskiego, murowana, 1910 r.,
 - b) park z aleją świerkową, pocz. XX w.
- 3) stanowisko archeologiczne nr AZP 51-72/30, wczesnośredniowieczne grodzisko.

2. W stosunku do obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich. Wszelkie działania inwestycyjne wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w tym: zamierzenia inwestycyjne, prowadzenie wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich, wykonywanie robót budowlanych, prowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych, dokonywanie podziału terenu, dokonywanie zmiany przeznaczenia lub korzystania z zabytku, umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam, zmiany układu urbanistycznego oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

3. Oznacza się na rysunku planu obiekty zabytkowe: willa Paderewskich i ruiny dworu w zespole dworsko-parkowym w Brachowie, dla których wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A”- pełnej ochrony, w której obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków:

- 1) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji;
- 2) zachowanie zabytkowego układu ogrodów, zbiorników i cieków wodnych oraz kompozycji układów zieleni, uczytelnienie wnętrza parkowych i powiązań widokowych pomiędzy nimi, wyeksponowanie głównych osi kompozycyjnych, stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych,
- 3) rewitalizacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 4) możliwość odtworzenia zniszczonych obiektów wg dokumentacji zabytku (lub przeniesienie innego budynku dworskiego - dotyczy dworu w Barchowie).

4. Oznacza się na rysunku planu obszar objęty strefą ochrony konserwatorskiej „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych (otoczenie zabytku w zespole dworsko-parkowym w Barchowie), dla której obowiązuje:

- 1) ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji;
- 2) ustala się ochronę i zachowanie alei jesionowo-świerkowej w zespole dworsko parkowym.

5. Plan przyjmuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, są to:

- 1) w Kaliskach - krzyż przydrożny, kamienno-żeliwny, 1916r.;
- 2) w Barchowie - kapliczka przydrożna na posesji nr 59, murowana, 2 połowa XIX w. oraz dom nr 98, drewniany, 1 połowa XX w.

6. Plan ustala ochronę powyższych obiektów poprzez:

- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.

7. Oznacza się na rysunku planu strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych; strefą tą został objęty zespół osadniczy w Barchowie, w skład którego wchodzi:

- a) grodzisko wczesnośredniowieczne o numerze AZP 51-72/30, nr rejestru zabytków A-183/745 z dnia 27.01.1964r.,
- b) 2 osady podgrodkowe (AZP 51-72/31 i AZP 51-72/4).

Na obszarze powyższej strefy ustala się:

- 1) zakaz zabudowy i zmiany użytkowania terenów rolnych w promieniu 50m od granic grodziska,
- 2) ochronę relikwów archeologicznych w granicach strefy.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Majdan, Baczki. Uchwała nr XVI/113/2015 z dnia 25 listopada 2015 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty architektury i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, którymi są:

- 1) Zespół podworski w miejscowości Baczki, nr wpisu do rejestru zabytków A-88/82 z dnia 18.08.1982 r., w skład którego wchodzi:
 - a) Dwór drewniany, lata 80. XVIII w.,
 - b) Lamus zwany kaplicą ariańską, murowany, lata 90. XVIII w.,
 - c) Park krajobrazowy w granicach strefy ochrony konserwatorskiej, koniec XVIII w.

2. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Ustala się strefę pełnej ochrony historycznej struktury – „A”, oznaczoną na rysunku planu, obejmującą park krajobrazowy w miejscowości Baczki, dla której:

- 1) obowiązują zasady ochrony określone dla terenów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji,
- 3) stworzenie warunków do ekspozycji obiektu zabytkowego,
- 4) rewitalizacja zachowanych obiektów z możliwością przystosowania do nowych funkcji, nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych,
- 5) zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych;

4. Ustala się strefę ochrony krajobrazu – „K”, oznaczoną na rysunku planu, dla której obowiązują:

- 1) ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji,
- 2) zasady zagospodarowania terenu według przepisów szczegółowych.

5. Plan wskazuje obiekty i tereny ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) Układ ruralistyczny miejscowości Baczki, XVI-XIX w., nr karty: 31/1764;
- 2) Obora w zespole dworu, ok. 1929 r., nr karty: 34/1764;
- 3) Dom drewniany nr (d.39) 54, l. 20. – XX w., nr karty 36/1764;
- 4) Dom drewniany nr 57, l. 30. – XX w., nr karty 37/1764;
- 5) Dom drewniany nr 96, l. 30. – XX w., nr karty 38/1764;
- 6) Krzyż przydrożny w miejscowości Baczki, z kamienia i żeliwa, 1901 r., nr karty 39/1764;

6. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:

- 1) zachowanie zabytkowego układu ruralistycznego i kompozycji przestrzennej;
- 2) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 3) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;

7. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/4,
- 2) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/27,
- 3) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/28,
- 4) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/29,
- 5) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/30,
- 6) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/31,
- 7) stanowisko archeologiczne w Baczkach, nr AZP 50-73/32;

8. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

9. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Laski, Karczewizna, Twarogi. Uchwała nr XIX/134/2016 z dnia 15 lutego 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków, którym jest dom drewniany nr 57 w Twarogach, lata 30-te XX w., nr karty: 106/1764;

2. Plan ustala ochronę obiektu ujętego w gminnej ewidencji zabytków poprzez:

- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowej funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektu poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektu, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.

3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/22,
- 2) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/25,
- 3) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-73/26,
- 4) stanowisko archeologiczne w Karczewiznie, nr AZP 51-73/27,
- 5) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/28,
- 6) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/29,
- 7) stanowisko archeologiczne w Laskach, nr AZP 51-73/30,
- 8) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-74/29,
- 9) stanowisko archeologiczne w Twarogach, nr AZP 51-74/30.

4. Wskazuje się obszar występowania reliktywów archeologicznych poprzez wyznaczenie na rysunku planu strefy ochrony konserwatorskiej „W”.

5. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ oraz reliktywów archeologicznych, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych oraz strefy ochrony konserwatorskiej reliktywów archeologicznych „W”, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonych strefach ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

6. Informuje się, że w obszarze planu znajdują się stanowiska archeologiczne o numerach 51-73/7, 51-73/8, 51-73/9, 51-73/10, 51-73/11, 51-73/12, 51-73/13, 51-73/14 nie posiadające ścisłej lokalizacji w terenie. W przypadku ich zlokalizowania, obowiązują przepisy odrębne.

7. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Łosiewice, Jerzyska, Łojki. Uchwała nr XXVIII/179/2016 z dnia 29 czerwca 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 52 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 96/1764;
- 2) dom drewniany nr 58 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 97/1764;
- 3) dom drewniany nr 102 w Łosiewicach, lata 30-te XX w., nr karty: 98/1764;
- 4) kapliczka przydrożna murowana przy posesji nr 28 w Łosiewicach, z początku XX w., nr karty 99/1764;
- 5) kapliczka przydrożna murowana przy posesji nr 12a w Łojkach, z 1894 r., nr karty 94/1764.

2. Plan ustala obiekty chronione planem, którymi są:

- 1) kościół parafialny murowany z połowy XX w. w Jerzyskach;
- 2) cmentarz parafialny w Łosiewicach.

3. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz obiektów chronionych planem poprzez:

- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.

4. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Ogrodniki, Zagrodniki. Uchwała nr XXXIII/239/2016 z dnia 16 października 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) cmentarz Żołnierzy Armii Radzieckiej w Ogrodnikach, 1941 r.;
- 2) stanowiska archeologiczne:
 - a) stanowisko archeologiczne w Ogrodnikach, nr AZP 49-73/22,
 - b) stanowisko archeologiczne w Ogrodnikach, nr AZP 49-74/32,
 - c) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/33,
 - d) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, AZP 49-74/34,
 - e) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/36,
 - f) część stanowiska archeologicznego w Zagrodnikach, nr 49-74/39,
 - g) stanowisko archeologiczne w Zagrodnikach, nr AZP 49-74/40.

2. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej, mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych, podlegają przepisom odrębnym dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Ustala się ochronę cmentarza Żołnierzy Armii Radzieckiej w Ogrodnikach, wpisanego do ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie strefy ochrony konserwatorskiej „B”, w granicach której obowiązuje:

- 1) zachowanie i rewitalizacja rozplanowania cmentarza;
- 2) zachowanie i rewitalizacja obiektów zabytkowych;
- 3) zapewnienie ekspozycji zachowanych obiektów.

4. Ustala się zachowanie i ochronę cmentarza rzymsko-katolickiego parafii w Ogrodnikach, oznaczając go na rysunku planu jako obiekt chroniony planem.

5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Kamionna, Dąbrowa, Zambrzyniec, Matały. Uchwała nr XLI/298/2017 z dnia 22 marca 2017 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty i tereny wpisane do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, którymi są:

- 1) kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP we wsi Kamionna, murowany, zniszczony w 1915, odbudowany w 1927, nr rejestru zabytków A-328 z dnia 29.12.1983 r.;
- 2) zespół dworski we wsi Kamionna, w skład którego wchodzi:
 - a) dwór murowany wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w., nr wpisu do rejestru zabytków A-138/622 z dnia 04.04.1962 r.;
 - b) park przy dworze wsi Kamionna, poł. XIX w., nr wpisu do rejestru zabytków A-138/622 z dnia 04.04.1962 r.;
 - c) oficyna murowana wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w., nr wpisu do rejestru zabytków A-828 z dnia 04.12.2008 r.;
 - d) ruiny oficyny murowanej wsi Kamionna, 2 ćw. XIX w., nr wpisu do rejestru zabytków A 828 z dnia 04.12.2008 r.

2. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Dla obiektów i terenów wpisanych do rejestru WKZ – zespół dworski wraz z parkiem oraz kościół parafialny wsi Kamionna – wyznacza się strefę pełnej ochrony konserwatorskiej A, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:

- 1) obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
- 3) stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych;
- 4) rewitalizacja zachowanych obiektów z możliwością przystosowania do nowych funkcji, nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 5) zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych.

4. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 10 w Dąbrowie, pocz. XX w., nr karty 62/1764;
- 2) dom drewniany nr 17 w Dąbrowie, lata 30. XX w., nr karty 63/1764;
- 3) plebania murowana z zespołu kościoła parafialnego wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 79/1764;
- 4) cmentarz parafialny wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 80/1764;
- 5) dom drewniany wsi Kamionna, I poł. XX w., nr karty 85/1764;
- 6) młyn murowany wsi Kamionna, I poł. XX w., nr karty 86/1764;

- 7) kapliczka przydrożna murowana przy skrzyżowaniu ul. Ks. M. Woźniaka i ul. Sosnowej wsi Kamionna, pocz. XX w., nr karty 87/1764;
 - 8) krzyż przydrożny przy skrzyżowaniu ul. Ks. M. Woźniaka i ul. Piłsudskiego wsi Kamionna 1888 r., nr karty 88/1764;
 - 9) krzyż przydrożny przy drodze leśnej do Baczek Fabrycznych wsi Kamionna, 1907 r., nr karty 89/1764;
 - 10) pomnik J. Piłsudskiego wsi Kamionna, 1938 r., nr karty 90/1764;
 - 11) dom drewniany nr 102 w Zambrzyńcu, lata 20. XX w., nr karty 110/1764;
5. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:
- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością przystosowania jej do nowych funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
 - 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien, a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;
6. Dla cmentarza parafialnego, obelisku marszałka J. Piłsudskiego oraz dla otoczenia kościoła parafialnego w Kamionnej wyznacza się strefę ochrony konserwatorskiej B – ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:
- 1) ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
 - 2) ograniczenia dla wznoszenia obiektów kubaturowych, z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych.
7. Dla otoczenia cmentarza parafialnego wsi Kamionna ustala się strefę ochrony krajobrazu K, dla której obowiązują następujące zasady ochrony:
- 1) ochrona rozplanowania;
 - 2) ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.
8. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:
- 1) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/11;
 - 2) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/12;
 - 3) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/13;
 - 4) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/14;
 - 5) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/15;
 - 6) stanowisko archeologiczne w Matałach, nr AZP 51-74/16.
9. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonych strefach ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
10. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP miasta Łochów. Uchwała nr IV/24/2018 z dnia 28 grudnia 2018 r.

Rozdział 5 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 12. 1. Ustala się ochronę oznaczonych na rysunku planu, następujących zabytków ujętych w ewidencji WKZ i w gminnej ewidencji zabytków (GEZ):

- 1) czworak murowany, 1886 r., przy ul. Nowowiejskiej 2- teren MWN2;
- 2) czworak drewniany, koniec XIX w., przy ul. Nowowiejskiej 4 – teren MWN2;
- 3) poczta murowana, lata 20 XX w., przy ul. 1 Maja 1 - teren U7;
- 4) dom drewniany, lata 30 XX w., przy ul. Armii Krajowej 10 - teren UM2;
- 5) młyn elektryczny (Gotowickich), murowany, lata 30 XX w., przy ul. Armii Krajowej 20 - teren UM3;
- 6) dom drewniany, 1 poł. XX w., przy Alei Łochowskiej 23 - teren UM9;
- 7) Fabryka Farb, murowana, ok. 1939 r., przy ul. Wyszowskiej 26 - teren U6;
- 8) Wyluszcarnia nasion I drewniana, 1 poł. XX w., przy ul. Wyszowskiej 28 – teren ZLU2;
- 9) Wyluszcarnia nasion II drewniana, 1 poł. XX w., przy ul. Wyszowskiej 28 –teren ZLU2;
- 10) Zespół Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Baczkach Fabrycznych przy ul. Fabrycznej z przełomu XIX i XX w:
 - a) budynek administracyjny murowany, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 14 – teren Up2,
 - b) budynek mieszkalny murowany, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 10 – teren MN6,
 - c) szkoła (obecnie bud. mieszkalny) murowana, lata 20 XX w., przy ul. Fabrycznej 4 – teren MN7,
 - d) dom robotniczy wielorodzinny drewniany, koniec XIX w., przy ul. Fabrycznej 2 – teren MWN3,
 - e) oficyna przy dawnym domu Perlisów (właścicieli fabryki) murowany, koniec XIX w., przy ul.Przemysłowej 4 – teren UM8;
- 11) cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Łochowie z 1947 r. z pomnikiem pamięci – teren ZC;

2. Ochrona zabytków, o których mowa w ust. 1 zgodnie z przepisami szczegółowymi dla poszczególnych terenów z zachowaniem przepisów odrębnych oraz uwzględnieniem zaleceń konserwatorskich.

§ 13. 1. Na obszarze objętym planem zlokalizowany jest zabytek archeologiczny w granicach terenu oznaczonego symbolami ZL2 – stanowisko o nr ewid. 50-73/3.

2. W celu ochrony stanowiska archeologicznego ustala się strefę ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach określonych na rysunku planu.

3. Na terenach położonych w granicach strefy, o której mowa w ust. 2, roboty ziemne albo zmiana charakteru dotychczasowej działalności, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, wymagają uprzedniego przeprowadzenia badań archeologicznych na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

§ 14. 1. W celu ochrony obszarów, na których zlokalizowane są zabytki, wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych.

2. Na terenach położonych w granicach strefy, o których mowa w ust. 1, ustala się:

- 1) nakaz utrzymania historycznej kompozycji obiektów z dostosowaniem elementów nowych do kompozycji istniejącej;
- 2) nakaz utrzymania istniejącej zabudowy o wartościach historycznych;
- 3) możliwość przebudowy, rozbudowy i remontu w zakresie infrastruktury technicznej pod warunkiem nie naruszania wartości zabytkowych;
- 4) zakaz sytuowania wolnostojących urządzeń reklamowych;
- 5) zakaz sytuowania tablic i urządzeń reklamowych niezwiązanych z funkcją obiektów;
- 6) niedopuszczalne jest, aby tablice i urządzenia reklamowe zasłaniały widok z przestrzeni publicznej na istotne lub charakterystyczne dla architektury budynku elementy, takie jak: okna, drzwi, portale, balustrady, gzymsy, zwieńczenia, artykulacje, detale i dekoracje;
- 7) zakaz sytuowania urządzeń reklamowych nie będących sztyldami;
- 8) zakaz sytuowania sztyldów na dachach, balustradach i ogrodzeniach;
- 9) zakaz sytuowania sztyldów na elewacji budynku powyżej parteru budynku;
- 10) łączna powierzchnia sztyldów nie może przekroczyć 0,5 m².

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Nadkole i Łazy. Uchwała nr LX/413/2018 z dnia 28 maja 2018r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekt architektury wpisany do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków - dom mieszkalny Nadkole nr 13 (d.19), drewniany, k. XIX w., nr rejestru zabytków A-22 z 28.10.1999 r.

2. Wszelkie działania mogące spowodować zmianę stanu obecnego zabytków wpisanych do rejestru WKZ podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Oznacza się na rysunku planu obiekt zabytkowy: dom mieszkalny Nadkole nr 13 oraz jego strefę ochrony konserwatorskiej „A” - pełnej ochrony obejmującą działkę nr 375/15, dla której:

- 1) obowiązują zasady ochrony określone dla terenów wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania – kompozycji;
- 3) stworzenie warunków do ekspozycji obiektu zabytkowego;
- 4) rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych.

4. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 56 w Łazach, lata 20-te XX w.;
- 2) kapliczka murowana na posesji nr 39 w Łazach, początek XX w.;
- 3) krzyż przydrożny w Łazach na skrzyżowaniu z drogą Łochów-Nadkole, kamień i żelazo, 1885r.

5. Plan ustala ochronę obiektów wymienionych w ust. 4 poprzez:

- 1) zachowanie i rewaloryzację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;

6. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

7. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek i krzyży przydrożnych. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg. Ustala się wydzielenie niewielkich placyków i zagospodarowanie zielenią komponowaną.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Jasiorówka, Burakowskie. Uchwała nr LX/414/2018 z dnia 28 maja 2018 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dworek drewniany w Jasiorówce, początek XX w.;
- 2) dom drewniany nr 23 w Jasiorówce, 1 połowa XX w.;
- 3) dworek murowany „Relin” w Jasiorówce, początek XX w.;
- 4) krzyż przydrożny żelazny na kamiennym postumencie przy dworku w Jasiorówce, z 1925 r.;

2. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:

- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów.

3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/7;
- 2) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/8;
- 3) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/13;
- 4) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/14;
- 5) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/15;
- 6) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/16;
- 7) stanowisko archeologiczne w Jasiorówce, nr AZP 50-73/17.

4. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych, będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej, mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych, podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów w zakresie wsi Wólka Paplińska, Kalinowiec. Uchwała nr LX/415/2018 z dnia 28 maja 2018 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków

§ 10. 1. Plan wskazuje obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, którymi są:

- 1) dom drewniany nr 87 w Wólce Paplińskiej, pocz. XX w., nr karty: 108/1764;
- 2) kapliczka przydrożna w Wólce Paplińskiej, murowana, lata 30. XX w., nr karty 109/1764;
- 3) młyn drewniany w Kalinowcu, I poł. XX w., nr karty: 74/1764;
- 4) dom murowany nr 23 w Kalinowcu, I. 20. XX w., nr karty: 73/1764;

2. Plan ustala ochronę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków poprzez:

- 1) zachowanie i rewitalizację zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji nie prowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
- 2) zharmonizowanie zabudowy w otoczeniu obiektów poprzez skomponowanie formy przestrzennej obiektu budowlanego (bryły, elewacji) z uwzględnieniem cech przestrzennych i dekoracyjnych obiektów, takich jak: wysokość i inne wymiary, kształt dachu, rytm okien i innych otworów, wielkość okien a także dostosowanie pod względem kolorystyki i użytych materiałów;

3. Plan wskazuje stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji WKZ, którymi są:

- 1) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/8;
- 2) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/9;
- 3) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/10;
- 4) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/23;
- 5) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/24;
- 6) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/25;
- 7) stanowisko archeologiczne w Wólce Paplińskiej, nr AZP 51-74/26;

8) stanowisko archeologiczne w Kalinowcu, nr AZP 51/73/23;

9) stanowisko archeologiczne w Kalinowcu, nr AZP 51/73/24.

4. Ustala się ochronę stanowisk archeologicznych będących w ewidencji WKZ, poprzez wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, oznaczonych na rysunku planu. Wszelkie działania w wyznaczonej strefie ochrony konserwatorskiej mogące spowodować zmianę stanu obecnego stanowisk archeologicznych podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5. Ustala się zachowanie i ochronę kapliczek, krzyży przydrożnych i miejsc pamięci narodowej. Dopuszcza się ich przesunięcie w przypadku modernizacji i przebudowy dróg.

MPZP gminy Łochów dla działek nr ewid. 181/1, 181/2, 181/3 położonych w obrębie wsi Twarogi. Uchwała nr V/35/2019 z dnia 30 stycznia 2019 r.

Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.

MPZP gminy Łochów dla części terenu wsi Ostrówek. Uchwała nr V/36/2019 z dnia 30 stycznia 2019 r.

Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.

MPZP gminy Łochów dla działki nr ewid. 652 położonych w obrębie wsi Baczki. Uchwała nr XVII/131/2019 z dnia 30 grudnia 2019 r.

Z uwagi na to, że na przedmiotowym obszarze nie zanotowano obiektów zabytkowych, nie wniesiono ustaleń co do ich ochrony.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka Gminy Łochów

Miejsko – wiejska Gmina Łochów położona jest w północno-wschodniej części powiatu węgrowskiego, w podregionie ostrołęcko-siedleckim województwa mazowieckiego. Gmina graniczy z gminami: Korytnica, Stoczek, Sadowne, z powiatu węgrowskiego, z gminami Brańszczyk i Wyszków z powiatu wyszkowskiego oraz z gminą Jadów z powiatu wołomińskiego. Miasto Łochów jest drugim obok Węgrowa miastem powiatu węgrowskiego, stanowi siedzibę władz gminy, jest ośrodkiem administracyjnym i usługowym gminy. Jest jednym z 95 miast województwa mazowieckiego (stan na 1 stycznia 2022r.).

Przez miasto przebiega linia kolejowa relacji Warszawa – Łochów- Małkinia- Białystok, obsługująca połączenia regionalne i dalekobieżne. Przez teren gminy wiodą dwie drogi krajowe DK 50 oraz DK62 umożliwiające dogodny dojazd do sąsiednich miast. Siedziba powiatu - miasto Węgrów znajduje się w odległości około 30 km od Łochowa i ok. 15 km od granicy gminy Łochów. Najbliżej położone miasto - Wyszków, znajduje się w odległości 17 km od Łochowa, Mińsk Mazowiecki – 40 km, a Siedlce – 64 km. Odległość do centrum Warszawy wynosi niespełna 80 km.

Obszar gminy położony jest w makroregionie Niziny Środkowo - Mazowieckiej, w północno - wschodniej części mezoregionu Równiny Wołomińskiej i środkowej części Doliny Dolnego Bugu. Bug jest największą rzeką przepływającą przez teren gminy, silnie meandruje, przepływa ze wschodu na zachód. Dolina rzeki zajmuje północną część obszaru gminy. Posiada rozległą formę, jest płaska o dobrze wykształconych tarasach zalewowych i nadzalewowych, łagodnie przechodząca w powierzchnię wysoczyzny. Drugą co do wielkości rzeką płynącą przez obszar gminy Łachów jest rzeka Liwiec, która w górnym odcinku płynie z południowego - wschodu na północny - zachód, a w dolnym odcinku w kierunku północnym. Rzeka Liwiec znajduje się w południowo – zachodniej i zachodniej części gminy gdzie wyznacza granicę gminy.

Na całym obszarze gminy przeważają gleby brunatne, wylugowane i bielcowe. Użytki zielone występują głównie w dolinach lokalnych rzek, naturalnych obniżeniach terenu na glebach hydrogenicznych (madach lekkich, pyłowych i murszowatych). W ich sąsiedztwie występują gleby zaliczane do kompleksu zbożowo - pastewnego, słabego, charakteryzujące się niekorzystnymi stosunkami wodno-powietrznymi (okresowo zawilgotnione).

Lasy stanowią niemal 37% obszaru gminy. Należą one do IV krainy przyrodniczo - leśnej Mazowiecko - Podlaskiej w obrębie dzielnicy Niziny Mazowiecko - Podlaskiej. Najwyższym wskaźnikiem lesistości w gminie charakteryzują się tereny położone na północ i wschód od Łochowa.

Okolo 75 % obszaru gminy Łochów znajduje się w granicach Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego oraz Otuliny Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego. Obszar parku cechuje się dużym zróżnicowaniem krajobrazu, powstałym w wyniku działalności lodowca oraz meandrujących rzek. Dzięki niewielkiej ingerencji człowieka rzeka Bug oraz Dolina Dolnego Bugu, zachowały się w stanie zbliżonym do naturalnego, co jest rzadkością w Europie.

Na obszarze gminy Łochów znajdują się trzy leśne rezerваты przyrody, wszystkie zlokalizowane są w obrębie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

Czaplowizna. Jest to rezerwat fitocenotyczny. Został utworzony w 1980 roku i obejmuje powierzchnię 213,23 ha. Położony jest na terenie Leśnictwa Wielgie. Przedmiotem ochrony są naturalne stanowiska leśne wraz ze stanowiskami wielu chronionych gatunków roślin i ptaków. Podstawowymi walorami przyrodniczymi są naturalne i zbliżone do nich zbiorowiska roślinne takie jak: subkontynentalny bór świeży, kontynentalny bór mieszany, śródładowy bór wilgotny, ols torfowcowy, torfowisko wysokie, łożowisko (zarośla wierzbowe) a także brzezina bagienna. W rezerwacie wyróżniono 22 gatunki roślin

chronionych, m.in. widłak goździsty i widłak jałowcowaty, kruszczyk szerokolistny, listera jajowata, kosaciec syberyjski, płucnica islandzka i bagno zwyczajne. Na terenie rezerwatu występuje 46 gatunków ptaków lęgowych, m.in. bociana czarnego, brodziec samotnego kruka, jastrzębia, słonki, myszółowa, oraz kilka gatunków sikor i dzięciołów.

Jegiel. Jest to rezerwat fitocenotyczny, został utworzony w 1981 roku, obejmuje powierzchnię 18,54 ha, położony jest na terenie Leśnictwa Szumin, na południe od miejscowości Szumin. Przedmiotem ochrony jest zachowany w naturalnym stanie fragment borealnej świerczyny na torfie będącej rzadkością na Nizinie Podlaskiej w tzw. pasie bezświerkowym. W północnej części rezerwatu rośnie ols, w którym dominują 120-letnie olsze, a towarzyszą im świerki. W rezerwacie występuje wiele gatunków roślin chronionych m.in. widłak torfowy, goździsty i jałowcowaty oraz rosiczka okrągłolistna, listera jajowata i bagno zwyczajne. W rezerwacie występuje ponad 200 gatunków grzybów, a jego obszar wraz z okolicznymi lasami stanowi ostoję dzików i łosi.

Wilcze Błota. Rezerwat należy do typu rezerwatów krajobrazów ekologicznych. Został utworzony w 1996 roku, obejmuje powierzchnię 89,26 ha. Położony jest w Leśnictwie Wielgie. Ochroną objęto atrakcyjny krajobrazowo kompleks bagien, torfowisk i łąk wraz z sąsiadującymi borami świeżymi, wilgotnymi oraz olsami. Podstawowym walorem rezerwatu jest kompleks bagien, torfowisk i podmokłych łąk zachowanych w stanie zbliżonym do naturalnego. W rezerwacie można znaleźć storczyki, widłaka jałowcowatego i widłaka goździstego.

5.2.2 Rys historyczny

Teren, na którym aktualnie położona jest gmina Łochów, przed wiekami był zamieszkiwany przez luźne plemiona, niezwiązane w żadną państwowość. Najstarsze ślady osadnictwa na tym terenie pochodzą sprzed 10 tys. lat i są przynależne epoce paleolitu i późnego paleolitu (starszej epoki kamienia) kiedy klimat po zlodowaceniach zaczął się stopniowo ocieplać, stwarzając dogodne warunki do osiedlania się. Osadnictwo było ściśle związane z rzeką Liwiec i Bug a całą krainę porastała odwieczna puszcza, poprzerywana rozlewiskami bagien. Życie osadników skupiało się głównie wokół rzek, tu budowali swoje osady i pierwsze grody, karczowali las a teren przeznaczali pod uprawę, zakładali cmentarze i wytyczali ścieżki i drogi. Po latach osady ginęły, a na ich miejscu bądź w niedalekiej okolicy pojawiały się nowe, zamieszkiwane przez ludy innej kultury. Dogodnym terenem dla rozwoju osadnictwa epok kamiennych były wydmy, które słabo zalesione i lekkie w uprawie przyciągały pierwotnych osadników. Na zakładanie osad wybierano również wydmy leżące nad strumieniami lub małymi rzekami takimi jak Ugoszcz, Dzieciołek i ich bezimiennymi, małymi dopływami

Według map historycznych teren obecnej gminy Łochów oraz okolice porastały potężne kompleksy leśne. Osadnictwo mazowieckie rozwijało się na tych terenach od wieku IX aż po połowę wieku XI. Przeludnione Mazowsze Stare i Polne stało się rejonem emigracji ludności na sąsiednie obszary – głównie na północno - wschodnie Mazowsze.

W XI wieku. rozpoczęła się kolonizacja ruska, postępująca głównie wzdłuż szlaków wodnych, m.in. od południa wzdłuż Bugu, czego dowodem są wczesnośredniowieczne stanowiska archeologiczne, odkryte w okolicach. W latach 1323 - 1569, gdy tereny te były we władaniu Litwy, rozwinęło się osadnictwo, zarówno mazowieckie, jak i ruskie. W czasie panowania litewskiego na tereny te przybywała głównie drobna szlachta z Mazowsza oraz chłopska ludność ruska. W tym okresie powstało wiele wsi drobnoszlacheckich. Do najstarszych miejscowości w tym regionie należały Łochów i położona nad rzeką Bug miejscowość Rażny.

W drugiej połowie XIV wieku po podpisaniu unii polsko - litewskiej w Krewie w 1385 r., z głębi Mazowsza nadeszła kolejna fala kolonizacyjna. Kolonizatorami tych terenów było przede wszystkim drobne rycerstwo, stanowiące zaczątek późniejszej szlachty zagrodowej. W XV wieku. kolonizacja obejmowała całe połacie ziem wschodniego Mazowsza. W XV i XVI wieku powszechnie występowały folwarki,

genetycznie związane z osadami, które w przeważającej liczbie były rycerskimi, drobnymi gospodarstwami rolnymi. Masowe powstawanie nowych folwarków czy powiększanie starych, rozpoczęło się po pokoju toruńskim w 1466 r., po otwarciu drogi do Gdańska, kiedy to wzrosły znacznie ceny na zboża. W tym czasie została erygowana parafia w Łochowie, której dokonali biskupi płoccy w 1488 r. W XV w. udokumentowane jest zakładanie nowych osad na prawie niemieckim, o czym świadczy instytucja sołtysów. Nowe prawo zmieniało znacząco zewnętrzny wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpłową wraz z nowym podziałem gruntów pod uprawę rolną i zabudowę. Zrezygnowano z chaotycznej zabudowy i pojedynczo uprawnych polan leśnych, wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej z obu stron ziemię dzielono pod sadyby i ogrody. Ożywiony ruch osadniczy rozwinął się w XVI w. za panowania króla Zygmunta Starego i Bony.

Geneza powstania nazwy miejscowości Łochów nie jest jednoznaczna. Znane są różne przekazy i interpretacje według, których nazwa Łochów pochodzi od stanowiska „łowczego”, jak również od „łochwy” – zimowego legowiska niedźwiedzia, czy też nawet od jednej z jagód leśnych – „łochini”. Z ustnych przekazów wiadomo, że odbywały się tutaj „królewskie łowy”, których tradycja sięgała aż po XX wiek. Nazwa Łochowo funkcjonowała do drugiej połowy XIX w. W wyniku polityki rusyfikacyjnej polegającej m.in. na zniesieniu języka polskiego w urzędowych zapisach od 1882 r. nazwę zmieniono na „Łochów”.

Pierwsze wzmianki dotyczące miejscowości Łochów (wówczas Lochowo) pochodzą z drugiej połowy XIV wieku. W roku 1378 książę mazowiecki Siemowit III (1326-1381) nadał prawo chełmińskie dla Łochowa, będącego wówczas własnością Wawrzyńca Pieńka. W tym samym roku książę Ścibor z Radzymina herbu Ostoja (ok. 1320-1390), biskup płocki (1381-1391), wymienił Łochów jako wieś należącą do parafii św. Idziego w Wyszkowie. Na przełomie XIV/XV wieku właścicielem dóbr łochowskich został prawdopodobnie bliski współpracownik księcia mazowieckiego Janusza I Starszego – Wawrzyniec z Targowego (dzisiaj Targówek w Warszawie). Jest on założycielem rodu Kuszabów herbu Paprzyca, który osiadł w Łochowie, przyjmując z czasem nazwisko Łochowski. W roku 1451 dziedzicem Łochowa został wnuk Wawrzyńca – Mikołaj Targowski.

Inicjatywa utworzenia parafii w Łochowie datowana jest na dzień 6 stycznia 1488 roku. Zaczęto gromadzić materiały a ówczesny dziedzic Łochowa – Mikołaj Targowski herbu Kuszaba, uczynił fundację na rzecz budowy drewnianego kościoła. W 1489 r. z nieznanego do końca przyczyn przerwano budowę kościoła w Łochowie, a wszystkie zgromadzone materiały przewieziono do pobliskiej wsi Kamionolas (dzisiejsza Kamionna). Kościół wybudowano na terenie, na, którym aktualnie znajduje się szkoła podstawowa. W otoczeniu kościoła zlokalizowany był cmentarz. Mieszkańcy rozpoczynając budowę szkoły przed 1929 r. natrafili pośród zarośli na dobrze zachowane krzyże cmentarne i groby. Przyczyna zmiany lokalizacji kościoła parafialnego była uzasadniona. Zakładana parafia miała objąć swoim zasięgiem osadników zamieszkających wzdłuż doliny rzeki Liwiec począwszy od strumyka Lubicza na wschodzie aż po ujście rzeki Liwiec do Bugu. Odległość między wschodnią, a zachodnią granicą zakładanej parafii wynosiła w linii prostej około 20 km. Miejscowość Kamionolas stanowiła geograficzne centrum całej parafii. Najbliższe parafie, w tym czasie znajdowały się jedynie w Prostyni, Kamieńczuku, Jadowie i Liwie.

W wyniku trzeciego rozbioru Polski Łochowo znalazło się w zaborze austriackim. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego teren dzisiejszego Łochowa znalazł się w jego granicach. Po 1815 r. Łochów należał do Królestwa Polskiego. W XIX w. dobra łochowskie zmieniały również kilkakrotnie właścicieli. W tym okresie powstały pierwsze drewniane zabudowania dworskie, których budowniczym był Józef Gabriel Hornowski (1801-1870), herbu Korczak. Był to budynek parterowy, drewniany, ozdobiony czterokolumnowym portykiem. Stał jednak zbyt blisko meandrującej rzeki, na podmokłym brzegu, który zaczął się zapadać. Zmusiło to właściciela do wzniesienia nowej siedziby, w większej odległości od Liwca. Nowy, neogotycki budynek został zaprojektowany przez profesora Szkoły Sztuk Pięknych Bolesława Pawła, który kierował też budową, prowadzoną w latach 1852-1854.

Ważnym punktem w dziejach Łochowa był uruchomienie w 1862 r. Kolei Warszawsko-Petersburskiej. Przyczyniło się to do znacznego rozwoju miejscowości.

W II połowie XIX wieku rodzina Hornowskich przepisała majątek Łochowo swojemu powinowatemu, Medardowi Stanisławowi Downarowiczowi herbu Przyjaciół, który rozbudował Pałac w Łochowie a następnie w 1882 r. odsprzedał cały majątek właścicielowi Jadowa, hrabiemu Zdzisławowi Zamoyskiemu. Na początku XX wieku majątek Łochów jako posag Izabelli Zamoyskiej przeszedł na własność rodziny Kurnatowskich herbu Łódzia. Nowy właściciel dóbr łochowskich Eryk Kurnatowski był znanym w II Rzeczypospolitej pasjonatem koni. W 1931 roku założył w Łochowie stajnię wyścigową, która w latach 1935-1939 była uznawana za najlepszą w Polsce.

Największymi sukcesami hodowli było pięciokrotne zdobycie Wielkiej Warszawskiej oraz prawie wszystkich nagród imiennych na torze wyścigów konnych w Warszawie. Sukcesy Eryka Kurnatowskiego w hodowli koni nie szły w parze z rozsądnym zarządzaniem gospodarstwem. Mimo odnoszonych sukcesów majątek stale ubożał. Na skutek wystawnego i niegospodarnego życia w latach trzydziestych XX wieku właściciel musiał sprzedać część swoich dóbr.

W dniu 10 września 1939 r. na stacji kolejowej w Łochowie został zbombardowany polski pociąg pancerny Generał Sosnkowski. Pod koniec września 1939 r. Łochów odwiedził Adolf Hitler, który wizytował w tym czasie jednostki Wehrmachtu biorące udział w walkach o Warszawę. Po wkroczeniu wojsk niemieckich konie należące do rodziny Kurnatowskich zostały skonfiskowane i wywiezione do Mariendorfu w Brandenburgii. Pod koniec wojny Armia Czerwona zajęła Pałac w Łochowie na szpital dla swoich żołnierzy, a ci zdewastowali go w znacznym stopniu. Po wojnie rozpoczęto odbudowę infrastruktury kolejowej, która uległa prawie całkowitemu zniszczeniu w wyniku działań zbrojnych. Majątek Pałacu w Łochowie przejęło państwowe gospodarstwo rolne, a w budynku urządzono świetlicę, urząd pocztowy oraz mieszkania dla robotników rolnych, którzy pozostawione przez rosyjskich żołnierzy meble i drewniane podłogi porąbali na opał.

W latach pięćdziesiątych XX w. rozpoczął się dynamiczny rozwój miejscowości. Związane było to przede wszystkim z odbudową Warszawy, w której potrzebowano rąk do pracy. W dniu 17 grudnia 1968 roku Łochów otrzymał prawa miejskie. Do miasta włączono osady Wymysły i Baczki Fabryczne. Zaczęto budować nowe domy i wytyczać nowe ulice. W latach siedemdziesiątych XX w. rozbudowano zakłady pracy w Baczkach i Ostrówku. W latach 1974-1977 wybudowano w mieście kościół parafialny (wcześniej parafia znajdowała się w Budziskach). W 1982 r. otwarto bezpośrednie, zelektryfikowane połączenie kolejowe z Łochowa do Warszawy. Zaczęły powstawać nowe osiedla mieszkaniowe. Mimo rozwoju miasta budynki pałacowe popadły w ruinę. Część zabudowań została rozebrana. Całkowicie zniszczony pałac i 13-hektarowe gospodarstwo nabył w 2003 roku właściciel firmy deweloperskiej Arche SA, Władysław Grochowski. Nowy właściciel odbudował zabudowania pałacowe i przeprowadził renowację przyległego parku.

Inne ważne miejscowości położone na terenie gminy:

Kamionna

Powstanie wsi Kamionna datuje się na koniec XV wieku. W 1503 roku nazwa miejscowości brzmiała Kamienmost, natomiast od 1509 roku do końca XVIII wieku Kamionlas/Kamionolas. Później Kamienna. Dzisiejsze brzmienie nazwy Kamionna znane jest od 1790 roku. Na przełomie XIV i XV wieku tereny dzisiejszej Kamionny wchodziły w skład dóbr łochowskich. Ich właścicielem przypuszczalnie był Wawrzyniec z Targowego (dzisiaj dzielnica Targówek w Warszawie), wojski (1398-1415), podsędek (1415-1427) i łowczy warszawski (1428). W 1428 r. dobra te przeszły w posiadanie jego syna – Dzierżysława Targowskiego, łowczego warszawskiego a następnie Mikołaja Targowskiego z Łochowa. W 1489 roku w Kamionolesie rozpoczęto budowę kościoła parafialnego. Kolejnymi właścicielami miejscowości zbudowali w miejscowości drewniany dwór oraz chcieli utworzyć w tym miejscu miasto Kamionnę. Plany nie powiodły się, jednak pozostała po nich nazwa miejscowości. W XIX wieku Kamionna przeszła w posiadanie rodziny Godlewskich, dzięki której powstało założenie dworskie, które zlokalizowane było na niewielkim wzniesieniu. W skład założenia oprócz dworu wchodziły jeszcze dwie prostopadłe do niego oficyny oraz wozownia. Murowany dwór wzniesiono na miejscu dawnego drewnianego dworu należącego do poprzednich właścicieli. Jest to budowla parterowa z dachem

naczółkowym. Posiada oryginalną lekko zryzalitowaną piętrową część środkową, która zwieńczona jest szerokim trójkątnym frontem. W dolnej kondygnacji znajduje się wgłębny portyk o dwu toskańskich kolumnach, górna część to loggia o sześciu kolumnach jońskich. Zachowana oficyna to budowla parterowa, nakryta dachem naczółkowym, z ryzalitem na osi. W 1946 roku majątek przejęło państwo. Aktualnie budynek wraz parkiem dworskim i stawem jest własnością prywatną.

Pogorzelec

Miejscowość położona nad rzeką Liwiec. Do niedawna stał tu drewniany dwór z XVIII w. Majątek w tym czasie należała do rodziny Hryniewieckich, która wybudowała dwór. Był to budynek drewniany, otynkowany, parterowy, nakryty dachem mansardowym gontowym, z gankiem poprzedzającym wejście. Dwór otoczony został parkiem, w którym wykopano dwa stawy w pobliżu bramy wjazdowej i nasadzone wiele drzew rodzimych, takich jak świerki, lipy drobnolistne, kasztanowce, olchy czarne, klony pospolite. Niektóre z nich dotrwały do naszych czasów i stały się drzewami pomnikowymi. Zrekonstruowany w ostatnim czasie budynek tylko w zasadniczym kształcie przypomina tę historyczną siedzibę.

Baczki

Miejscowość Baczki położona jest kilka kilometrów na wschód od Łochowa. W XVIII wieku majątek należał do rodziny Rozwadowskich a być może także do Kuczyńskich. W wieku XIX przeszedł na własność rodziny Starzeńskich herbu Lis, później Brzozowskich herbu Korab, a następnie Rakowskich herbu Trzywdar. W drugiej połowie XIX wieku właścicielem majątku został kupiec z Grodna Judel Perlis. Był to znany żydowski przedsiębiorca, który uruchomił w okolicy lokalną fabrykę maszyn rolniczych, odlewnię żeliwa, parowy tartak, kuźnię i cegielnię. W zakładach Perlisa zatrudnienie znaleźli okoliczni mieszkańcy; właściciel wybudował domy dla stałych pracowników. Przyczynił się też do utworzenia kilku nowych wsi w okolicy: Jasiorówki (1876), Ostrówka (1882), Łopianki (1883), a pośrednio do rozbudowy innych miejscowości: Samotrzasku, Relina, Wymysłów, Choin (tzw. Jasiorówki II), Nowego Burakowskiego. Założyciel zakładów zmarł w 1893 r., a fabryki zostały odziedziczone przez jego pięcioro dzieci. Pod koniec XIX w. społeczność żydowska w Baczkach posiadała synagogę oraz bibliotekę, posiadającą ok. 2 tys. woluminów. Przed I wojną światową mieszkało tu ok. 150 Żydów. W 1924 r. część dóbr z tartakiem i fabryką zyskała nazwę Baczki Fabryczne. W latach 30. XX w. Perlisowie przeszli na katolicyzm. W 1907 roku majątek Baczki kupiła Maria Paszkowska żona Antoniego Sadzewicza. Była to znana i szanowana rodzina odznaczająca się dużymi osiągnięciami na polu kultury i nauki. Wspierali lokalny rozwój literatury, edukacji i kultury, prowadzili letni pensjonat dla dzieci. Majątek pozostał w rodzinie do lat 80- tych XIX wieku. W późnych latach dwudziestych. XX wieku powrócił do rodziny Perlisów – jego właścicielem został Julian Perlis - potomek Judela.

W majątku istnieje piękny modrzewiowy dwór wzniesiony w XVIII wieku przez rodzinę Rozwadowskich. Obiekt do dziś zachował się w stanie niemal oryginalnym, nie licząc ganeczku dobudowanego w 1827 roku. Jest to obszerny, parterowy, budynek o konstrukcji zrębowej z bali oszalowanych deskami, nakryty wysokim dachem naczółkowym. Krążą legendy, że w czasie prześladowań religijnych po najazdach szwedzkich mieściła się w nim zakonspirowana kaplica ariańska, a później loża masońska o czym miałyby świadczyć pięcioramienna gwiazda umieszczona na żelaznym ćwieku w drzwiach wejściowych. Obok dworu stoi lamus (l. 90 XVIII w.). Jako budowla murowana, przeznaczony był do przechowywania cenniejszych rzeczy. Być może stawał się też miejscem schronienia w wypadku niebezpieczeństwa lub pożaru i pełnił podobną rolę jak murowe wieże otoczone fosą lub „na przekopie” w szesnastowiecznych siedzibach rycersko-szlacheckich. Krążą opowieści o podziemnym korytarzu łączącym dwór z lamusem o czym ma świadczyć widniejący dzisiaj pas ziemi pozbawiony drzew i kretowisk, biegnący między lamusem a dworem. Obecnie właścicielem dworu jest osoba prywatna

Relin

Relin stanowił wschodnią część miejscowości Jasiorówka, był odcięty od wsi linią kolejową i szosą. Karol Eychler (przemysłowiec Saksonii) kupił drewniany dworek a na sąsiednich gruntach wybudował zakłady przemysłowe. Powstał parowy młyn, fabryka zapalek, oraz wytwórnia skrzynek na alkohole i na smary.

Wszystkie budynki były drewniane – spłonęły w czasie pożaru. Syn Karola – Władysław dokupił grunty, na których zbudował murowane budynki o podobnym przeznaczeniu oraz dworek. Budynek dworu pokryty został czerwoną dachówką i posiadał wkomponowany napis „Relin”. Żona właściciela -Aurelia była zdrobniale nazywana „Relinką”. Od napisu przyjęła się nazwa, która z czasem przeniosła się na sąsiednie gospodarstwa.

5.2.3 Krajobrazy kulturowe i zabytki o istotnym znaczeniu dla gminy

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. krajobraz kulturowy jest zdefiniowany jako: postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych i regionów. Dlatego niezwykle ważna jest ochrona zarówno dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinny być: krajobrazy naturalne wzbogacone historycznymi obiektami architektury i elementami zagospodarowania terenu (dawne układy komunikacyjne: brukowane drogi, aleje, kapliczki przydrożne), ukształtowanie terenu i jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania. Zagrożeniami dla wartości krajobrazu kulturowego są wszelkie przekształcenia, zmieniające jego wygląd poprzez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach.

W skład zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Łochów oprócz krajobrazu kulturowego wchodzi zabytki. Są to obiekty będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia. Zalicza się tu nie tylko wielkie dzieła ale również skromne obiekty, które z upływem czasu nabrały znaczenia kulturalnego. Ich zachowanie leży w interesie społecznym z uwagi na posiadaną wartość artystyczną, historyczną bądź naukową. Zaliczamy tu np. rzeczy/ przedmioty ruchome, oraz zabytki nieruchome.

Zabytkiem nieruchomym może być zarówno pojedynczy obiekt jak również zespół budynków, elementy zagospodarowania przestrzeni wzbogacające krajobraz miejski i wiejski, założenie urbanistyczne lub zabytkowy układ przestrzenny.

Ochrona krajobrazu kulturowego i zabytków regulowana jest przez powszechnie obowiązujące ustawy:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska

5.2.3.1 Zabytkowe układy przestrzenne

Na terenie Gminy Łochów występują zróżnicowane układy przestrzenne poszczególnych miejscowości. Układ przestrzenny wsi określa się na podstawie rozmieszczenia domów i gospodarstw oraz ich położenia w stosunku do gruntów ornych i dróg. To zróżnicowanie wynika z uwarunkowań przyrodniczych i historycznych związanych z panującymi na danym terenie stosunkami ekonomicznymi i społecznymi.

Na terenie Gminy Łochów najczęściej występuje typ rzędówki – wsi odznaczającej się luźnym rozmieszczeniem zabudowań wzdłuż drogi, najczęściej po jednej lub po drugiej stronie drogi w pewnej odległości od siebie. Rzędówki najczęściej występują na skraju dolin rzecznych, a układ gruntów jest pasowy, usytuowany prostopadłe do drogi. Występują na obszarach objętych parcelacją gruntów Ten typ wsi reprezentuje np. Kalinowiec i Wólka Paplińska.

Występują również wielodrożnice (tzw. wsie kupowe). Jest to najstarszy w Europie typ wsi z charakterystyczną zabudową dostosowaną do różnorodności terenu oraz nieregularnym przebiegiem dróg, przy którym zwarcie stoją domy i zabudowania gospodarcze. Zabudowania skupione są zazwyczaj wzdłuż kilku różnie usytuowanych względem siebie ulic, np.: Ostrówek, Łochów.

Dość często spotykany jest typ ulicówki. Jest to wieś jednorodna, o zwartej zabudowie zlokalizowanej po obu stronach drogi. Swoim wyglądem przypomina ulicę w mieście - droga będąca główną arterią komunikacyjną przebiega przez środek wsi. Ten typ układu przestrzennego reprezentują: Ogrodniki, Łojew, Barchów, Budziska, Jasiorówka.

Pojawia się również widlica - forma przejściowa między wsią wielodrożną a ulicówką – Jest to typ wsi o zwartej zabudowie, skoncentrowanej wzdłuż 2-3 dróg rozwidlających się w kształcie litery Y często połączonych przecznicą. Do tego typu zalicza się również wsie złożone z dwóch przecinających się ulic. Ten typ reprezentuje: Kamionna, Baczki, Laski, Pogorzelec.

Na terenie gminy występują również przysiółki -skupiska kilku gospodarstw położonych samotnie, poza zwartą zabudową wsi mogące stanowić jej integralną część. W różnych regionach używa się innych nazw na oznaczenie przysiółków: rola, kolonia lub osiedle. Przysiółki m.in. reprezentuje, Malwinów, Chludowo i Jaworówek

Zróżnicowanie układu przestrzennego jest świadectwem odmienności kształtowania się osadnictwa na danym terenie. Stanowi wartość historyczną oraz nadaje wyjątkowy charakter wsi, podkreślając jej urodę i preferencje mieszkańców. Niestety niejednokrotnie nowa zabudowa wiejska zaburza istniejące, historyczne rozplanowanie, doprowadzając do zacierania się zabytkowych układów przestrzennych miejscowości.

5.2.3.2 Działa architektury i budownictwa

Założenia rezydencjalne i zespoły budowlane

Na terenie gminy Łochów zlokalizowanych jest kilka założeń rezydencjalnych reprezentowanych m.in. przez: Zespół Pałacowy w Łochowie, Zespoły Dworskie w Baczkach, Barchowie i wsi Kamionna, dwory w Gwizdałach (Jaworówek), Jasiorówce i Łopiance/Relin (obecnie Jasiorówka). Poniżej scharakteryzowano kilka z nich.

Zespół Pałacowo – Parkowy w Łochowie (rej. zab. nr A-139/624 z 04.04.1962 r., A-408 z 11.06.1992 r.)

To XIX wieczny obiekt, wykonany na zamówienie Józefa hrabiego Hornowskiego. Pierwotnie pałac był parterowym budynkiem z kolumnowym portykiem, którego budowę zakończono w 1830 roku. W trakcie późniejszej rozbudowy, realizowanej w latach 1852-1854 według projektu i pod nadzorem czołowego architekta epoki Bolesława Pawła Podczaszyńskiego, wykonano dwa piętrowe ryzality i frontowy portyk z żeliwnymi kolumnami. Na zespół pałacowo – parkowy składają się: park, pałac w stylu neorenesansowym, kuchnia, oficyna, wozownia i stajnia, która przypomina o czasach, kiedy to tutejsza stadnina uchodziła za najlepszą w Polsce. Wnętrza pałacu utrzymane były w charakterystycznym dla XIX wieku stylu neogotyckim. W latach 2005-2008 odbudowano i odrestaurowano pałac oraz budynki wchodzące w skład zespołu pałacowo -parkowego. Obecnie, cały teren znajduje się w prywatnych rękach, po odbudowie i rewitalizacji działa jako centrum konferencyjno-wypoczynkowe.

Zespół dworski w Baczkach (dwór, lamus i park) (rej. zab. nr A-88/427 z 22.03.1962 r.)

Należy do najstarszych założeń rezydencjonalnych na terenie gminy Łochów. Dwór powstał pod koniec XVIII wieku, w ciągu przeszło 200 lat kilkakrotnie zmieniał właścicieli a mimo to został przebudowany tylko w nieznacznym stopniu. Jest to budynek drewniany, parterowy, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta o zrębowej konstrukcji z bali, oszalowany deskami. Przykryty jest wysokim dachem naczółkowym krytym eternitem (pierwotnie gontem). Wyglądem nawiązuje do rozłożystych chałup drewnianych. W roku 1827 na osi elewacji frontowej dobudowano ganek na słupach, zwieńczony trójkątnym frontonem.

Obok dworu znajduje murowany, przykryty dachem mansardowym budynek tzw. lamus z l. 90 XVIII w. Obiekt był przeznaczony do przechowywania cenniejszych rzeczy oraz stanowił miejsce schronienia w chwilach zagrożenia. Wokół zabudowań znajduje się park, który pierwotnie zajmował powierzchnię około ośmiu hektarów. Ukształtował go podobno Roland Mique, twórca "wioski wersalskiej" Marii Antoniny,

królowej Francji. Do dziś zachowały się wspaniałe aleje starodrzewu, wiekowe lipy, graby i jesiony. Najciekawszą częścią XVIII-wiecznego parku jest 200-letnia aleja grabowa, uznana za pomnik przyrody.

Zespół dworski w Barchowie (skreślony z rejestru zabytków decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2010 r.).

Dwór wzniesiony został prawdopodobnie w pierwszej połowie XIX wieku. dla Konstantego Więckowskiego - ówczesnego właściciela folwarku.

Obecnie dworek nie istnieje – spłonął w pożarze w 1997 roku. Dworek był przykładem niewielkiej siedziby ziemiańskiej, powstał w otoczeniu parkowym oddzielonym od reszty wsi dwoma stawami. Do dworu prowadziła aleja dojazdowa ze starodrzewem. Budynek był drewniany podpiwniczony, postawiony na wysokiej podmurówce. Posiadał dwuspadowy dach, konstrukcję zrębową, oszalowaną pionowo deskami. Od frontu znajdował się ganek o dwóch kolumnach i dwóch półkolumnach tokańskich z trójkątnym szczytem. W otoczeniu dworu znajdowała się oficyna i budynek gospodarczy, które również nie przetrwały do chwili obecnej.

Willa Paderewskich (rej. zab. nr A-268 z 17.05.1980 r.)

Willa Heleny i Ignacego Paderewskich. oraz otaczający ją park z aleją świerkową (rej.zab. nr A-268 z 17.05.1980 r.). Budynek główny, zwany zwyczajowo Pałacem Paderewskich został wybudowany w 1904 r.. W 1919 roku został zakupiony przez Ignacego i Helenę Paderewskich –znanych ze swojej szerokiej działalności charytatywnej i społecznej. W skład zakupionej posiadłości wchodził budynek mieszkalny, stojąca w gospodarczej części folwarku, niewielka stajnia, obora, stodoła i przylegające do niej szopki ze składem narzędzi i drewna opałowego. Naprzeciwko fasady domu ciągnęła się aleja wzdłuż parku prowadząca do stawu

W 1920 roku w wyniku przejścia frontu bolszewickiego zagospodarowany majątek uległ prawie całkowitemu zniszczeniu. Za przyczyną Heleny Paderewskiej całość została odbudowana według dawnego planu, który został znacznie ulepszony.

Zgodnie z wolą fundatorki w okresie międzywojennym w budynku działały: Dom dla Dziewcząt i Szkoła Wyższa Hodowli Drobiu w Julinie Budynek główny, który służy do dziś jest piętrowy, posiada werandę i wieżyczkę. Na parterze znajdował się szereg pomieszczeń przystosowanych do nauki i rekreacji studentek szkoły. Weranda dolna stanowiła oranżerię dla kwiatów i krzewów pokojowych. Na piętrze znajdowały się pokoje. Weranda górna przebudowana została na kaplicę. Helena Paderewska przepisała części posiadłości dla miejscowej szkoły powszechnej. W okresie II wojny światowej w budynku julińskiej szkoły zorganizowano szpital polowy dla żołnierzy Armii Krajowej. W latach 1944 - 1945 w budynku uruchomiono Zakłady Dziecięce, w których przebywało 70 sierot z Warszawy. Od powstania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej do 2018 roku w "pałacyku" mieścił się Państwowy Dom Dziecka, który funkcjonował pod nazwą Dom Dziecka "Julin" w Kaliskach. Obecnie obiekt stanowi siedzibę Zespołu ds. Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

Zespół dworski we wsi Kamionna. Dwór (rej. zab. A-138/622 z 04.04.1962 r.)

Został wybudowany w pierwszej połowie XIX w. na miejscu wcześniejszego dworu należącego do rodziny Kuszlów. W latach 90-tych XX wieku pełnił funkcję siedziby Urzędu Pocztowo - Telekomunikacyjnego, zbiorczej szkoły gminnej oraz przedszkola.

Dwór parterowy z poddaszem mieszkalnym, murowany z cegły i otynkowany, posadowiony na planie prostokąta, o regularnej bryle, przykryty dachem naczółkowym o połaciach pobitych blachą. W ryzalicie umieszczono dwukondygnacyjny portyk wgłębny wsparty na parterze parą kolumn tokańskich, na piętrze sześcioma kolumnkami jońskimi. Filary boczne o przekroju prostokąta dekorowane boniowaniem narożnym korespondującym z boniowaniem narożnym całej elewacji. Ryzalit wieńczony trójkątnym szczytem z oculusem. Na elewacji tylnej umieszczono ryzalit z półkolumnkami w przyziemiu. Układ wnętrz dwutraktowy z sieni i salonem na osi. W sieni umieszczono żeliwną klatkę schodową. Wystrój elewacji ograniczony. Całość skomponowana w duchu klasycyzmu. Obok dworu znajdowały się dwie oficyny zbudowane wraz z pałacem i ustawione prostopadłe po obu stronach dziedzińca. Obie takie same. Całość założenia otoczona jest zabytkowym parkiem, który pochodzi z połowy XIX wieku

Dwór w Gwizdałach (Jaworówek)

Dwór został wybudowany pod koniec XIX wieku. Pod koniec lat 20 tych XX wieku właścicielką miejscowego majątku liczącego 294 hektary była Elżbieta Kurnatowska. Nawiązuje do tradycji skromnego budownictwa ziemiańskiego wywodzącego się jeszcze z XVI wieku. Właścicielami takich dworów byli przedstawiciele najbiedniejszej mazowieckiej szlachty, oprócz urodzenia niewiele różniący się od okolicznych chłopów.

Dwór drewniany i oszalowany, posadowiony na planie prostokąta, o regularnej bryle. Parterowy z użytkowym poddaszem nakrytym dachem dwuspadowym. Połacie kryte wtórną papą. Elewacja frontowa niesymetryczna. Znajduje się tu wejście główne do dworu oraz dwa otwory okienne. Do elewacji bocznej dostawiono obszerną, przeszkloną werandę oraz przybudówkę. Całość pozbawiona jest wyraźnych cech stylowych. Dwór niewiele różni się od chłopskiej chaty. Obecnie dwór pozostaje w bardzo złym stanie technicznym.

Budynki mieszkalne

Budownictwo mieszkalne w okolicach Łochowa opierało się głównie na wykorzystywaniu drewna jako podstawowego surowca budowlanego. Rozciągające się na olbrzymich połaciach lasy, pozwalały na dogodne pozyskiwanie drewna. Wśród dawnej zabudowy na terenie gminy Łochów, zdecydowanie przeważają obiekty drewniane.

Większość budynków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, datowana jest na lata 20-te i 30-te XX wieku. W obiektach wchodzących w skład siedliska, występuje głównie konstrukcja zrębowa. Podstawę konstrukcji stanowi podwalina zwęgłowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Więźba dachowa konstrukcji krokwiowo - jętkowej, krokwie zaczopowane w opasce, oczepie lub belkach stropowych.

Na większości budynków występuje zewnętrzny szalunek. Deski szalunku z reguły przybijane są w układzie pionowym. Przeważają domy szerokofrontowe, dwutraktowe, w których pomieszczenia tworzą dwa ciągi wewnątrz rozplanowanych równolegle do osi wzdłużnej budynku. Wnętrzami tymi zwykle są dwie lub trzy izby, komora i sień.

Rozplanowanie wewnątrz domów dzieli się zasadniczo na dwie grupy:

- z dośrodkowym układem pomieszczeń, gdzie urządzenia ogniowo - grzewcze są usytuowane w centrum budynku a pomieszczenia wnętrza rozmieszczone są wokół tych urządzeń, np. dom nr 57 w Baczkach, domy nr 114, 116 i 141 w Brzuzie.
- z osiowym układem pomieszczeń, gdzie pomieszczenia usytuowane są symetrycznie po obu stronach budynku, np. dom nr 96 w Baczkach.

Na terenie gminy Łochów, zasadniczo spotykamy dwa typy dachów:

- dwuspadowe, najczęściej spotykane, np. dom nr 58 w Brzuzie, dom nr 194 w Gwizdałach (obecnie ul. Szkolna 94), dom nr 56 w Łazach, dom nr 58 w Łosiewiczach.
- naczółkowe, rzadziej występujące. tego typu dachy spotykamy przeważnie w budynkach dworskich, np. dwór w Baczkach, dwór i oficyna we wsi Kamionna, oficyny w zespole pałacowym w Łochowie.

W wielu domach datowanych od początku XX wieku do lat 50-tych XX wieku, występują dekoracyjnie opracowane szczyty, listwy podokapowe, szalunek narożników, nadokienniki, ganki itp. Ten rodzaj budownictwa reprezentują przede wszystkim: dom nr 54 w Baczkach, domy nr 32, 52, 85, 120 w Brzuzie. Występują także domy odbiegające od tradycyjnego budownictwa wiejskiego, charakteryzujące się znacznie większym programem budowlanym. Posiadają one znacznie większe gabaryty, użytkowe poddasza, facjaty, wystawki, balkony. Są one charakterystyczne dla zabudowy miejskiej. Ten rodzaj zabudowy jest reprezentowany przez domy w Łochowie: przy ul. Armii Krajowej 10; ul. Armii Krajowej róg Al. Łochowskiej 79; Al. Łochowskiej 23; a także dom nr 23 w Jasiorówce.

Należy wspomnieć również o Willi Hansenów w miejscowości Szumin (rej. zab. A-1441 dnia 15.10.2018r.). Dom położony jest w okolicy starorzecza Bugu. Budowany był od 1968 jako dom letniskowy według autorskiego projektu Zofii i Oskara Hansenów. Jest to budynek drewniany, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym, którego jedna połać sprowadzona została częściowo do poziomu gruntu. Namiotowy dach budynku, tworzący jego główną bryłę, wsparty jest na trzech rzędach drewnianych słupów. Uzupełnienie kompozycji budynku stanowi część parterowa przykryta dachem pulpitowym oraz jednokondygnacyjny mur wnikaający w przestrzeń domu i łączący ją z otoczeniem. Budynek wyposażono w duże bezpodziałowe okna w części przyziemia oraz poziome pasy okien w ścianach szczytowych. Parter mieści ogólnodostępną część otwartą natomiast poddasze część prywatną zawierającą pracownię i sypialnię. Z domem nierozdzielnie związane są budynki gospodarcze: garaż, toalety, wiaty oraz ogród z elementami małej architektury: gołębnikiem, górką i murem ogrodzeniowym.

Od 1996 r. dom w Szuminie stał się głównym miejscem zamieszkania rodziny Hansenów. W związku z tym budynek został przystosowany do całorocznego użytkowania. Po 2006 r. zostało zmienione pokrycie dachu domu, z papy na pokrycie bitumiczne, szare, z rysunkiem dachówki. Wymieniono rynny i okna połaciowe, dodając nowe w kuchni. Murowany z cegły piec został wymieniony na bezpieczniejszy piec skandynawski. Posadzki zostały na nowo przemurwane. Dnia 27 grudnia 2017 r. nieruchomość stanowiącą własność spadkobierców Zofii i Oskara Hansenów odkupiło Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie z przeznaczeniem na oddział tegoż muzeum. Dom wraz z ogrodem, zachowany od chwili powstania w niemal niezmienionej formie, posiada indywidualny wyraz architektoniczny oraz szereg wartościowych rozwiązań kompozycyjnych, materiałowych i funkcjonalnych, a tym samym posiada wartości artystyczne. Jednocześnie budynek jest nośnikiem wartości historycznych jako przestrzeń związana z życiem i twórczością Zofii i Oskara Hansenów, pary wybitnych architektów, którzy odegrali istotną rolę w polskiej architekturze współczesnej. Jednocześnie obiekt stanowi przestrzeń do badania i analizy teorii Formy Otwartej, idei stanowiącej osiowe zagadnienie twórczości Oskara Hansena i jako taki posiada walory naukowe. Budynek zyskał uznanie jako wybitne dzieło architektury nie tylko w polskim piśmiennictwie dotyczącym dziejów architektury współczesnej, ale również w kontekście międzynarodowym. Dom Hansenów w Szuminie jest jedynym polskim budynkiem wpisanym na listę IconicHouses Network, stanowiącą elitarny zbiór obejmujący ponad 100 domów na całym świecie zaprojektowanych przez najwybitniejszych architektów.

Obiekty sakralne

Kościół w Kamionnej (rej. zab. A-328 z dnia 29. 12. 1983 roku)

Budowa pierwszego kościoła na terenie obecnej gminy Łochów, rozpoczęła się w 1488 roku w Łochowie. Budowę przerwano z nieznanych przyczyn zmieniono jej lokalizację, przenosząc prace w 1489 roku do Kamionolasu, dzisiejszej wsi Kamionna. Kanoniczna erekcja parafii odbyła się między 1518 a 1524 rokiem, staraniem księdza Ścibora Żelazowskiego. Drugi kościół ufundował w 1576 roku dziedzic części Łochowa, Twarogów i Lasek Jan Łochowski herbu Kuszaba razem ze swoimi braćmi, którzy byli ówczesnymi kolatorami kościoła w Kamionolasie. Powstała świątynia otrzymała wezwanie Świętych Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników a jej konsekracja odbyła się przed 1591 rokiem. Tego samego roku kościół wymagał gruntownego remontu, którego podjął się ksiądz Walentyn Brokowski (1584-ok. 1591). Kościół uległ zniszczeniu w 1704 roku w czasie przejścia wojsk szwedzkich idących z Węgrowa do Kamieńczyka nad Bugiem.

Trzecią, modrzewiową świątynię ufundował w 1704 roku ówczesny właściciel dóbr Kamionna Stanisław Godlewski herbu Gozdawa. Po jego śmierci prace kontynuował jego brat, Jan Stanisław Godlewski. Konsekracji kościoła pod wezwaniem Świętych Dziesięciu Tysięcy Rycerzy Męczenników dokonał 1 lipca 1739 r. ksiądz Marcin Załuski. W latach 1865-1866 przeprowadzono gruntowny remont świątyni.

Obecny murowany kościół w stylu neogotyckim pod wezwaniem. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny został wybudowany w latach 1904 – 1909 według projektu znanego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego staraniem ówczesnego proboszcza księdza Antoniego Dzikowskiego oraz przy pomocy dziedzica Łochowa – Zdzisława hr. Zamoyskiego. Aktu poświęcenia świątyni dokonano 22 czerwca 1909r

W czasie I wojny światowej kościół został poważnie zniszczony. W dniu 8 sierpnia 1915 roku wojska rosyjskie wysadziły dwie wieże, które upadając zniszczyły znaczną część świątyni. Przez następne lata nabożeństwa odbywały się w drewnianej kaplicy, urządzonej w domu parafialnym. Dzięki staraniom księdza Michała Woźniaka w latach 1920-1923 odbudowano fasadę kościoła. Odrestaurowana świątynia została konsekrowana 16 maja 1927 r. przez księdza Henryka Przeździeckiego.

W czasie II wojny światowej kościół stracił dwa dzwony i doznał licznych szkód w czasie przechodzenia frontu (11-21.08.1944 r.).

Świątynia reprezentuje styl neogotycki, przed zniszczeniem posiadała charakterystyczne dla neogotyku, dwie strzeliste wieże, które po wojnie nie zostały odbudowane. Kościół posiada korpus trójnawowy, pięcioprzęsłowy, nawa główna jest dwukrotnie szersza od naw bocznych. W przeszle frontowym znajduje się prostokątna kruchta, a nad nią chór muzyczny. Prezbiterium jest trójprzęsłowe, zamknięte trójbocznie, równe szerokością nawie głównej. Elewacje ceglane, na kamiennym cokole, rozczłonkowane w pionie ostrołucznymi zamkniętymi otworami okiennymi z maswerkami, otworami drzwiowymi i otynkowanymi płycinami. Korpus nawowy przykryty jest dachem dwuspadowym, nad prezbiterium znajduje się dach pięciopółaciowy, oddzielony od głównego krenelażowym szczytem.

Plebania w Kamionnej (rej. zab. A-1498 z dnia 16.04.2018 roku)

Naprzeciwko kościoła w Kamionnej znajduje się plebania. Jest to murowany, parterowy budynek z poddaszem użytkowym, usytuowany elewacją frontową równolegle do drogi. Obiekt zbudowano na planie prostokąta z wąską dobudówką od strony zachodniej, poprzedzoną podcieniem wspartym na kolumnie oraz z portykiem kolumnowym na osi fasady.

Wnętrze plebani trzytraktowe z układem pomieszczeń połączonych amfiladowo poddano niewielkiej modernizacji polegającej na podziale kilku pomieszczeń. Budynek zachowany w niemal niezmienionym stanie, jest przykładem architektury poszukującej narodowego stylu, adaptacji historycznych form architektonicznych, a także stanowi charakterystyczny element w krajobrazie wsi.

Budynek plebanii jako przykład architektury dworskiej z początku. XX w. i jako element zespołu kościoła parafialnego posiada wartości artystyczne i naukowe w aspekcie twórczości architekta Józefa Piusa Dziekońskiego (czołowego przedstawiciela historyzmu i projektanta licznych obiektów na terenie Mazowsza) oraz wartości historyczne związane z dziejami kraju, wsi, parafii i najbliższej okolicy.

Kościół filialny pw. Św. Stanisława Kostki w zespole pałacu (rej. zab. A-1216 z dnia 20.08.1977 roku)

Drugim zabytkowym kościołem na terenie gminy Łochów, jest świątynia pochodząca z Wólki Dobryńskiej w województwie lubelskim. Kościół, pod wezwaniem świętego Stanisława Kostki, wybudowano około 1925 roku. i do dnia dzisiejszego zachował się w oryginale, reprezentuje eklektyzm.

Obiekt drewniany, konstrukcji słupowo - ramowej, obustronnie szalowany. Korpus na rzucie prostokąta, nawa główna jest dwukrotnie szersza od naw bocznych, oddzielona trzema słupami. Prezbiterium zamknięte trójbocznie, o połowę krótsze od nawy. Bryła o ciekawej artykulacji przylegających do siebie prostopadłościanów, graniastosłupów i ostrosłupów. Dominuje wysoka wieża od frontu na osi oraz nawa główna z prezbiterium. Nawy boczne niższe od głównej, nakryte dachami pulpitowymi. Elewacje oszalowane deskami w układzie pionowym. Korpus główny nakryty dachem dwuspadowym, nad

prezbiterium trójpołaciowym. Kościół służył parafianom przez 72 lata. W 2009 roku kościół został przeniesiony do Zespołu Pałacowo-Parkowego w Łochowie.

Cmentarze

Najstarszym cmentarzem na terenie gminy Łochów, jest cmentarz we wsi Kamionna. Znajduje się on we wschodniej części wsi przy drodze prowadzącej do miejscowości Zambrzyniec. Został założony w pierwszej połowie XIX wieku. Księgi pochówków znajdujące się w kancelarii parafialnej prowadzone są od 1856 roku. Cmentarz założony został na planie prostokąta. Głównym elementem kompozycyjnym jest aleja główna, poprowadzona asymetrycznie na kierunku północ – południe. W najstarszej części cmentarza znajduje się kaplica cmentarna. Cmentarz był powiększany w kierunku południowym. W starej części cmentarza groby zwrócone są frontami w różne kierunki. Do dnia dzisiejszego zachowało się dużo nagrobków o wartościach zabytkowych, wykonanych z granitu, marmuru, piaskowca czy żeliwa. Licznie występują nagrobki w kształcie wysmukłych obelisków zwieńczonych krzyżami lub figurami osób boskich lub świętych. Wiele grobów posiada ogrodzenia z ażurowych segmentów żeliwnych bądź prostszych form w postaci prętów albo łańcuchów mocowanych do kamiennych lub metalowych słupków. Na cmentarzu znajduje się nagrobek rodziny Godlewskich - dawnych właścicieli wsi Kamionna, mogiła Ludwika Ignacego Wiktora - powstańca poległego 3 lutego 1863 r w bitwie pod Węgrowem oraz zbiorowa mogiła żołnierzy Wojska Polskiego poległych w 1939 r.

Drugą nekropolią stanowiącą obiekt zabytkowy jest cmentarz parafialny Jerzyskach. Księgi pochówków znajdujące się w kancelarii parafialnej prowadzone są od 1933 roku. Cmentarz zlokalizowany w otoczeniu lasu na wschodnim krańcu miejscowości przy skrzyżowaniu drogi Łochów – Brzuza z drogą do Jerzysk. Rozplanowany został na rzucie prostokąta. Głównymi elementami kompozycji cmentarza są aleje poprowadzone symetrycznie i krzyżujące się pośrodku. Na osi alei głównej znajduje się kaplica cmentarna. Układ nagrobków jest uporządkowany, dwurzędowy. Wśród obiektów o wartościach zabytkowych wyróżniają się nagrobki z żeliwnymi krzyżami.

Na terenie gminy, w miejscowości Ostrówek znajduje się również cmentarz jeńców radzieckich. Zlokalizowany jest on w północnej części miejscowości. Na cmentarzu spoczywa około 10 tysięcy jeńców z hitlerowskiego obozu pracy utworzonego na terenie fabryki w Ostrówku w latach 1941 – 1942. Cmentarz rozplanowany jest na rzucie wydłużonego prostokąta, aktualnie porośnięty roślinnością, obsadzony topolami, wierzbami i jałowcami. Posiada wyraźne kwatery i symetrycznie biegnącą aleję główną, na zakończeniu, której znajduje się tablica pamiątkowa ku czci pomordowanych.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, czyli tzw. mała architektura sakralna przez wieki wpisały się w krajobraz polskiej ziemi. Stawiane z określonych powodów, w specjalnych miejscach spełniają wielorakie funkcje. Są znakami natury religijnej, społecznej i kulturowej. Reprezentują ogromne bogactwo form - od prostych krzyży przydrożnych po bogato zdobione obiekty. Stanowią część polskiego folkloru, ozdobę krajobrazu, oraz są wyrazem wiary minionych pokoleń. Kapliczki, figury i krzyże ustawiano przy alejach i drogach dojazdowych do rezydencji pałacowych i dworskich, na rozstajach dróg, w miejscach objawień religijnych lub ważnych dla społeczności lokalnej wydarzeń. Fundatorami kapliczek były całe wsie, dwór lub pojedynczy gospodarze. Miały strzec wsi i jej mieszkańców przed złem. Tradycja budowania kapliczek jest nadal żywa, ciągle wznoszone są obiekty tego typu.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, występujące na terenie gminy Łochów datowane są głównie na XVIII, XIX i XX wiek.

Zdecydowanie najczęściej spotykane są przydrożne krzyże. Posiadają różne formy i zbudowane są z różnych materiałów. Na szczególną uwagę zasługują monumentalne, żeliwne krzyże z 1907 roku usytuowane na kamiennych cokołach znajdujące się w miejscowości Brzuza, oraz krzyż również z 1907 roku znajdujący się w lesie przy drodze do Baczek Fabrycznych miejscowości Kamionna.

Rzadziej spotykane są krzyże metalowe z podstawą granitową. Tego typu krzyże odnajdziemy w Łazach (z 1885 roku), w Kamionnej (z 1888 roku), w Baczkach (z 1901 roku) -przy skrzyżowaniu z drogą do Ostrówka, w Kaliskach (z 1916 roku), w Jasiorówce (z 1925 roku); czy też cały murowany jak np. krzyż w Szuminie ustawiony w 1939 roku.

Na terenie całej gminy można spotkać skromne, murowane kapliczki w postaci słupów na rzucie kwadratu lub prostokąta, z małą wnęką, w której znajduje się rzeźba lub obraz z przedstawieniem postaci boskiej lub świętego. Kapliczki te często zdobione są szczykami, gzymsami, płycinami o różnych formach i nakrywane daszkami wieńczonymi wykutymi z metalu krzyżami. Kapliczki w formie słupów spotykamy m.in. w miejscowościach: Kamionna przy skrzyżowaniu ul. ks. M. Woźniaka i ul. Sosnowej; w Łazach na posesji nr 39 (początek XX wieku) w Łojkach przy posesji nr 12a (z 1894 roku), w Łosiewiczach przy posesji nr 28, (początek XX wieku).

Kapliczki nawiązujące do słupowych, lecz rozbudowane o takie elementy jak: kolumnienki flankujące wnęki od frontu, spotykamy w Barchowie, przy drodze przez wieś w miejscu skrzyżowania z nieuczęszczaną drogą prowadzącą do parku dworskiego (z II połowy XIX wieku). Kapliczki figuratywne z pełnoplastycznymi rzeźbami reprezentuje pochodzący z końca XIX wieku, wykonany z piaskowca posąg Matki Boskiej znajdujący się w zespole parkowo-pałacowym w Łochowie oraz powstała na początku XIX wieku kapliczka z figurą świętego Jana Nepomucena znajdująca się w zespole folwarcznym przy ul. Węgrowskiej w Łochowie.

Dość często występują również kapliczki domkowe z małym wnętrzem dostępnym przez drzwi, w których ustawione są ołtarzyki i figury świętych. Ten typ reprezentuje drewniana kapliczka w Brzuzie.

Jednym z okazalszych, wielokondygnacyjnych i nie spotykanych w tej formie obiektów małej architektury sakralnej jest kapliczka przydrożna w Wólce Paplińskiej na posesji nr 31.

Zabytki techniki

Zabytkowy zespół budynków fabrycznych zlokalizowany jest w Łochowie Fabrycznym (dawniej Baczki). W 1873 r. przybyły z południa Polski przemysłowiec Judel Perlis zakupił rozległe tereny leśne, przylegające do oddanej w 1862 r. linii kolejowej Warszawa-Petersburg gdzie zbudował tartak. W okresie od 1874-1877 wśród dóbr baczkowskich powstał zespół fabryczny, na który składały się, oprócz tartaku parowego, kuźnia, odlewnia żelaza, fabryka narzędzi rolniczych, budynki administracyjne, domy pracowników administracji, domy dla specjalistów, domy robotnicze oraz dom właściciela. Do fabryki doprowadzono drogi oraz „żeberko” kolejowe, które umożliwiło dystrybucję wyrobów żeliwnych i maszyn rolniczych koleją. W czasie drugiej wojny światowej Niemcy wykorzystywali produkcję do celów wojskowych. Po wojnie odbudowano budynki fabryczne i rozpoczęto produkcję: podawaczy słomy, pomp odśrodkowych, podnośników, a później produkcję poszerzono o części do koparek. Obecnie część budynków z zespołu fabrycznego jest użytkowana jako budynki mieszkalne.

Drugi zespół fabryczny znajduje się w miejscowości Ostrówek. Do 1884 r. w ramach zespołu funkcjonowały dwie fabryki - Perlisa oraz jego zięcia Lejzora Loewensteina. Ten ostatni swoją fabrykę przeniósł z Baczek do Majdanu na grunt „Ostrowy”, co dało początek miejscowości Ostrówek. Lokalizację wybrano tuż przy linii kolejowej, z której na teren fabryki skierowana była bocznicą. Zakłady nosiły nazwę: „Fabryka Mebli Metalowych i Odlewnia Żelaza „Morfeusz”. Dobra koniunktura wpłynęła na jej rozbudowę i zajęcie się produkcją maszyn rolniczych. W 1929 r. po zwiększeniu liczby akcjonariuszy fabryka zmieniła nazwę i profil produkcji. Odtąd nazwa brzmiała „Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych oraz Warsztaty Mechaniczne Ostrówek – Spółka Akcyjna”. W czasie drugiej wojny światowej wykonywano tu części na potrzeby wojska, a w części zakładu Niemcy zorganizowali obóz dla jeńców radzieckich. Po wojnie odbudowano zakład i uruchomiono produkcję: wyciągów jednomasztowych, żurawików budowlanych, podnośników transportowych. W latach 70-XX w. utworzono tu zakład „ZUT Bumar-Proma”, który działał do końca lat 80-tych.

Ciekawym obiektem związanym z zabytkami techniki budowlanej jest dworzec kolejowy w Łochowie. Obiekt powstał po wybudowaniu kolei żelaznej łączącej Warszawę z Petersburgiem. Dworzec został wzniesiony w 1866 r. według projektu wybitnego architekta Bolesława Podczaszyńskiego. Wyróżnikiem

w architekturze dworca jest zastosowanie różnego kształtu otworów okiennych, mocno występujących z lica elewacji profilowanych gzymsów, a nade wszystko ceglanego fryzu podokapowego.

Miejsca pamięci narodowej

Na terenie Gminy Łochów znajdują się miejsca związane z bitwami prowadzonym na przestrzeni dziejów. Niektóre z działań wojenny zostały trwale upamiętnione w przestrzeni i krajobrazie.

W Budziskach (nr działki 727). obok kaplicy rzymskokatolickiej znajduje się pomnik upamiętniający pomordowanych i poległych w walce z okupantem w latach 1939-1944. Jest to obiekt stylizowany na mogiłę z okazałym metalowym krzyżem. Na krzyżu widnieje napis: "BÓG HONOR OJCZYŻNA".

Również w Budziskach (nr działki 291, 292) znajduje się pomnik upamiętniający 90-lecie Ruchu Ludowego. Wykonany został z ciosu granitowego, na którym przymocowano tablice inskrypcyjną.

Na skraju lasu, przy granicy z miejscowością Szynkarzyna (nr działki 2298)., na wydzielonej kwaterze ustawiono pomnik poświęcony rozstrzelanym członkom ruchu oporu AK Placówki „Łochów” oraz mieszkańców wsi Brzuza Pomnik posiada formę płyty poziomej i wysokiego metalowego krzyża. Kwatera ogrodzona jest metalowym płotkiem.

W lesie, około 700 metrów na zachód od miejscowości Jerzyska (nr działki 3732) znajduje się założenie pomnikowo - przestrzenne Na wzniesieniu, wybudowano platformę z czterostopniowymi schodami, na której znajduje się wertykalny krzyż oraz olbrzymi głaz narzutowy stanowiący pomnik. Na platformie umieszczono tablicę pamiątkową z napisem: *"Pomnik w hołdzie żołnierzom 1 Kompanii 32 Pułku Piechoty Obwodu Radzymin Armii Krajowej "Rajski Ptak" oraz pododdziałowi Narodowych Sił Zbrojnych z Wołomina poległych w walkach z niemieckim okupantem w sierpniu 1944 roku"*.

Na cmentarzu parafialnym w Łochowie znajduje się pomnik ku czci poległych w czasie drugiej wojny światowej.

Zbiory muzealne

Na terenie gminy Łochów funkcjonuje niezwykle muzeum, które gromadzi eksponaty bezpośrednio związane z nazwą miejscowości Gwizdały. Muzeum Gwizdka powstało w 1999 roku w Zespole Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach. Kolekcjonuje gwizdki wykonane z wszelkiego rodzaju materiałów i przyjmujące zróżnicowane kształty. Odnaleźć można tu gwizdki drewniane, metalowe, porcelanowe a nawet wypalane z gliny. Często przedstawiają sylwetki ludzi bądź zwierząt, postaci bajkowych czy abstrakcyjnych kształtów. W muzeum znajdują się również gwizdki różnego zastosowania: policyjne, sportowe, odpustowe, flety, piszczalki, trąbki, okaryny, gwizdki od czajników i parowozów. Muzeum posiada w swoich zbiorach eksponaty z Polski oraz z różnych zakątków świata np.: Australii, Amazonii, USA, Ukrainy czy Litwy. Kolekcja jest stale powiększana. Najstarszy eksponat liczy ok. 400 lat a najmniejszy ma zaledwie dwa centymetry.

Zabytki archeologiczne

Teren gminy Łochów jest ciekawy pod względem występowania stanowisk archeologicznych. Na przestrzeni lat natrafiono na liczne ślady osadnictwa pierwotnego oraz obecności ludności minionych epok i kultur. Odnaleziono ślady ludów należących do tzw. kultury trzcinieckiej, łużyckiej, wenedzkiej, wczesnośredniowiecznej, a więc nawet 1500 lat p.n.e.

Cennych odkryć dokonano między innymi podczas badań archeologicznych prowadzonych w latach 1903 – 1905, a następnie w 1965 roku, w Łochowie, Kaliskach, Barchowie (pierścieniowate grodzisko datowane na X -XI wiek) i Laskach (zniszczone cmentarzysko łużyckie, żelazna bransoleta, kłosz i popielnice wypełnione palonymi kośćmi). Na uwagę zasługują też liczne, cenne stanowiska odnalezione na przestrzeni lat w miejscowościach Baczki, Brzuza, Szumin, Zagrodniki czy Pogorzelec. Cenne znalezisko w postaci drobnych narzędzi kamiennych z okresu paleolitu zarejestrowano w miejscowości Twarogi, topór kamienny znaleziono w piasnicy w miejscowości Wielgie; narzędzia i półsurowce kamienne z okresu paleolitu w miejscowości Kaliska (Zagłusze); krzemienne groty kultury trzcinieckiej

z wczesnej epoki brązu w Kaliskach; topór rogowy z epoki neolitu w Julinie; moneta – denar Antoninusa Piusa, bity w latach 148 -149 n. e., odnaleziono w Zambrzyńcu.

Najokazalszym stanowiskiem archeologicznym jest wczesnośredniowieczny, pierścieniowaty Gród w Barchowie o średnicy około 75m. Położone jest ono nad Liwcem w pobliżu drogi Mińsk Mazowiecki – Łochów. Grodzisko było miejscem obronnym, posiadało wysokie obwałowania, było usytuowane w trudnodostępnym terenie, stanowiło schronienie dla ludności zagrożonej atakiem sąsiednich plemion. Gród w Barchowie przestał istnieć, prawdopodobnie po XI wieku. Spłonął w wyniku najazdów jaćwiesko – litewskich, w burzliwym okresie, po śmierci Bolesława Chrobrego

Wśród stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łochów, na szczególną uwagę zasługuje również średniowieczne cmentarzysko kurhanowe znajdujące się w Barchowie oraz cmentarzysko kultury grobów kloszowych odnalezione w miejscowości Szumin.

Znane są też odkrycia osad wczesnośredniowiecznych odnalezionych w Brzuzie, Nadkolu, Szuminie, Wywłóce oraz późnośredniowieczna osada w Zagrodnikach.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) podstawowymi formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta i gminy Łochów funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ❖ księga A – zabytki nieruchome,
- ❖ księga B – zabytki ruchome,
- ❖ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną. Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie miasta i gminy Łochów w rejestrze zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego znajdują się łącznie 25 obiekty zabytkowe (tabela nr 1). Spośród nich jeden zabytek obecnie nie istnieje - dwór w Barchowie (spalony).

Tabela 1. Wykaz obiektów nieruchomości z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Łochów	Dworzec kolejowy	1866 r.	A-886	07.12.2009 r.
2	Łochów	Pałac	1820-1830 r. przebudowa 1875-1876 r.	A-139/624	04.04.1962 r.
3	Łochów	Kościół filialny pw. Św. Stanisława Kostki w zespole pałacu, przeniesiony w 2010 r. z Wólki Dobrynieckiej, gm. Zalesie, pow. bialski, woj. Lubelskie	ok. 1925 r.	A-1216	20.08.1977 r.
4	Łochów	Oficina I w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
5	Łochów	Kuchnia-pralnia w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
6	Łochów	Stajnia w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
7	Łochów	Wozownia I w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
8	Łochów	Wozownia II w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
9	Łochów	Park w zespole pałacu	1 ćw. XIX w.	A-139/624	04.04.1962 r.
10	Łochów	Kapliczka z figurą św. Jana Chrzciciela w zespole pałacowo-folwarcznym	1 ćw. XIX w.	B-43/143	04.09.1970 r.
11	Baczki	Dwór	I. 80-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
12	Baczki	Lamus, zwany kaplicą ariańską w zespole dworu	I. 90-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
13	Barchów	Ruiny dworu, ob. nieistniejący, spalony, Dwór skreślony z rejestru Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2010 r.	poł. XIX w.		
14	Barchów	Park w zespole dworu	Początek XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
15	Kaliska (Julin)	Willa Heleny i Ignacego Paderewskich, ob. siedziba dyrekcji Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego	1910 r.	A-268	17.08.1980 r.

16	Kaliska (Julin)	Park z aleją świerków	Pocz. XX w.	A-268 Ds.4164-2/1-07	17.08.1980 r. 15.03.2007 r.
17	Kamionna	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1904-1909 r., zniszczony 1915 r., odbudowany 1927 r.	A-328	29.12.1983 r.
18	Kamionna	Plebania w zespole kościoła parafialnego	pocz. XX w.	A-1498	16.04.2018 r.
19	Kamionna	Dwór	2 ćw. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
20	Kamionna	Oficina południowa	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
21	Kamionna	Oficina północna (ruiny)	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
22	Kamionna	Park	poł. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
23	Nadkole	Dom nr 13 (d. 19)	k. XIX w.	A-22	28.10.1999 r.
24	Pogorzelec	Pozostałości parku dworskiego	k. XVIII w.	A-90/431	07.02.1996 r.
25	Szumin	Willa Hansenów w zespole rekreacyjnym ob. Pod opieką Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie	1968 r.	A-1441	15.10.2018 r.

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 13 obiektów zabytkowych z terenu miasta i gminy Łochów. Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela 2. Wykaz obiektów ruchomych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Miejsce przechowywania	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Kamionna	Taca	2 ćw. XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 1	03.09.1970 r.
2	Kamionna	Monstrancja	przed 1747 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 2	03.09.1970 r.
3	Kamionna	Puszka	XVII-XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 3	03.09.1970 r.
4	Kamionna	Kropielnica	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 4	03.09.1970 r.

5	Kamionna	Obraz „Pokłon Pasterzy”	XX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 5	03.09.1970 r.
6	Kamionna	Kielich	1843 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 6	03.09.1970 r.
7	Kamionna	Ornat Czerwony	XVIII w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 7	03.09.1970 r.
8	Kamionna	Obraz „św. Rodzina”	XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 8	03.09.1970 r.
9	Kamionna	Obraz „Ukrzyżowanie” boczny ołtarz	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 9	03.09.1970 r.
10	Kamionna	Obraz „Niepokalanego Poczęcia N.P.M.”	1885 r.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 10	03.09.1970 r.
11	Kamionna	Obraz „Zwiastowania N.P.M.”	1 poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 11	03.09.1970 r.
12	Kamionna	Obraz „Kazanie Chrystusa”	poł. XIX w.	Kościół parafialny	B-38/138, poz. 12	03.09.1970 r.
13	Łochów	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena	1 poł. XIX w.	ul. Węgrowska przy zespole folwarcznym	B-43/143	04.09.1970 r.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego znajduje się 1 obiekt zabytkowy z terenu miasta i gminy Łochów. Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela 3. Wykaz obiektów archeologicznych z terenu miasta i gminy Łochów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

L.p.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Lokalizacja AZP	Chronologia	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1	Barchów	Grodzisko	51-72/30/1	Wczesne średniowiecze	A-183/745	27.02.1964 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021 poz. 56).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2022 poz. 840), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków miasta i gminy Łochów została wykonana w 2011 r., zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych. Kilka obiektów nie istnieje, w tym: odlewnia dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żelaza w Łochowie (ul. Fabryczna 12), dom Łazy nr 56 oraz Ruiny dworu w Barchowie.

Ewidencja zabytków obejmuje łącznie 257 obiektów zabytkowych, w tym: 106 zabytków nieruchomych i 147 stanowisk archeologicznych.

Zaktualizowany w 2022 r. spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawiają załączniki na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

Definicje dziedzictwa niematerialnego możemy odnaleźć w Konwencji UNESCO, która została przyjęta na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r. Według tego dokumentu dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Zatem jest to grupa dziedzictwa, która jest przekazywana z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzana przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ❖ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ❖ spektakle i widowiska,
- ❖ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ❖ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ❖ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Jednostkami, które na terenie miasta i gminy Łochów, zajmuje się rozpowszechnianiem kultury są: Biblioteka Publiczna, Miejski i Gminy Ośrodek Kultury, Muzeum Gwizdka. Poniżej scharakteryzowano każdą z instytucji.

Biblioteka Publiczna

Początki działalności bibliotecznej na terenie Łochowa sięgają czasów drugiej Rzeczypospolitej, już wówczas istniały: ruchoma biblioteczka policyjna i biblioteczka kolejowa. W listopadzie 1949 r. powstała Gminna Biblioteka jako zorganizowana instytucja. Organizatorami byli: Powiatowa Biblioteka

w Węgrowie i ówczesny kierownik szkoły podstawowej w Gwizdałach p. Marian Laszka. Pierwszą jej siedzibą był budynek Szkoły Podstawowej nr.1 w Łochowie. W 1964 r. Bibliotekę przeniesiono do ówczesnego budynku Gminy. Rok później otrzymała nową siedzibę w nowo otwartym Domu Kultury. Placówka stała się wówczas organem koordynującym i nadzorującym działalność 5 filii bibliotecznych (Budziska, Gwizdały, Kamionna, Ogrodniki, Ostrówek). W 1980 r. została utworzona Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna na mocy ustawy z dn. 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach/ Dz. U. Nr.12 poz.63. Główna siedziba biblioteki mieści się w budynku Miejskiego i Gminnego Ośrodka Kultury w Łochowie. Mocą uchwały Rady Gminy w Łochowie nr XXV/120/92 z dn. 25 czerwca 1992 r. nadano Statut Miejskiemu i Gminnemu Ośrodkowi Kultury. Na podstawie Uchwały Rady Miejskiej w Łochowie nr XX/124/2008 z dnia 27.02.2008 r. Biblioteka publiczna z dniem 01.04.2008 r. została wydzielona jako samodzielna instytucja kultury.

Miejski i Gminny Ośrodek Kultury w Łochowie.

Ośrodek działa od 1965 r., prowadzi działalność w wielu dziedzinach kultury, organizuje corocznie m.in.

- ❖ Festiwal Melodia Bożych Tręb (połączony z konkursem gry na ligawkach),
- ❖ Festiwal Zbliżenia Kultur - Dni Łochowa,
- ❖ Łochowską Jesień Poezji "Przystanek Norwid",
- ❖ Szaradziarskie Mistrzostwa Łochowa,
- ❖ Retrospektywę Filmów Dokumentalnych NNW - Gdynia.

Z Ośrodkiem Kultury w Łochowie związane są zespoły folklorystyczne "Łochowianie", "Gwizdałanki" i "Kapela Łochowska".

Muzeum Gwizdka w Gwizdałach.

Muzeum działa we wsi Gwizdały w budynku sąsiadującym ze Szkołą Podstawową. Powstało w 1999 r., kiedy to Witold i Adam Tchórzewscy, kolekcjonerzy z Warszawy przekazali ówczesnym władzom szkoły swoją kolekcję, w skład której wchodziło: 39 gwizdków, 12 fujarek i jedna okaryna. Kolejne eksponaty pochodziły z darów lub też z odkupu od kolekcjonerów. Aktualnie w muzeum znajduje się ekspozycja klasycznych gwizdków, wykonanych z różnych materiałów (drewno, glina, metal), gwizdków branżowych (sportowych, kolejarskich, policyjnych), technicznych (m.in. od parowozów oraz czajników) oraz instrumentów dętych (fujarki, ligawki, trąbki). Oprócz eksponatów pochodzących z Polski, w muzeum zobaczyć można gwizdki z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Litwy, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Australii oraz Amazonii. Najstarszy z eksponatów liczy sobie ok. 400 lat. Muzeum jest obiektem całorocznym. Dla zainteresowanych organizowane są warsztaty garncarsko-ceramiczne.

Ważną rolę dla udokumentowania i zachowania dziedzictwa niematerialnego pełnią również:

- ❖ Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem”,
- ❖ Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Łosiewice,
- ❖ Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Matały,
- ❖ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Brzuza,
- ❖ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi „Julin”,
- ❖ Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Ogrodniki,
- ❖ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Łopianka,
- ❖ Stowarzyszenie „Wspólnota Nadbużańska”,
- ❖ Fundacja « Nie zapomnieliśmy », Ośrodek Popularyzacji Historii II wojny i okupacji,
- ❖ Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Zambrzyńiec,

Instytucjami działającymi w zakresie zaspokajania kulturalnych potrzeb mieszkańców gminy są ponadto: Urząd Miejski w Łochowie, jednostki oświatowe, parafie oraz świetlice wiejskie.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Analizę stanu zachowania dziedzictwa zabytkowego przeprowadzono w oparciu o obiekty objęte Gminną Ewidencję Zabytków. Ocena stanu zachowania poszczególnych obiektów wynika ze stanu zewnętrznych elementów bryły obiektów zabytkowych. Przyjęto następującą czterostopniową skalę oceny stanu zachowania obiektów:

- ❖ stan bardzo dobry – estetyka i konstrukcja wzorowa,
- ❖ stan dobry – występują nieznaczne zaburzenia estetyki elewacji, nie ma zagrożenia dla konstrukcji,
- ❖ stan zaniedbany – widoczne jest znaczne zaburzenia estetyki elewacji i otoczenia wokół obiektu, lokalne uszkodzenia elementów konstrukcyjnych,
- ❖ stan zły – obiekt nieestetyczny, widoczne uszkodzenia konstrukcji ścian i poszycia dachu, a w przypadku ruiny doszło do całkowitego lub częściowego zburzenia zabytku.

W gminie Łochów budynki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków prezentują w większości dobry stan zachowania. Większość zabytków pozostaje w rękach prywatnych (79 zabytków). Własność komunalną stanowi - 8 zabytków, państwową - 13, a 5 - wyznaniową. Wśród obiektów nieruchomości występują obiekty o funkcji sakralnej (kościół parafialny w Łochowie, kościół parafialny w Kamionnej), których stan można określić jako dobry. Podobnie jest w przypadku cmentarzy gminnych i miejsc pamięci narodowej. Następną grupę stanowią zespoły rezydencjonalne (Łochów, Baczki, Barchów, Gwizdały/Jaworówek, Jasiorówka, Kaliska/Julin, Kamionna i Łopianka/Relin). Stan ich zachowania jest zróżnicowany. W najlepszym stanie technicznym znajduje się zespół pałacowo-parkowy w Łochowie, gdzie obecnie mieści się Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe. Stan zaniedbany reprezentuje drewniany dworek (Jaworówek) w Gwizdałach (ob. ul. Jaworowa 8, d. nr 34) oraz oficyna północna w zespole dworskim we wsi Kamionna. Natomiast zespół dworski w Barchowie przedstawia bardzo zły stan techniczny. Z całego zespołu pozostał jedynie zaniedbany park, wymagający pielęgnacji, wraz z aleją jesionowo świerkową, drewniany dworek nie istnieje.

Czas powstania budynków mieszkalnych ujętych w gminnej ewidencji zabytków określany jest na lata dwudzieste i trzydzieste minionego wieku. W tej kategorii obiektów przeważają budynki drewniane. Najwięcej zabytków prezentuje stan dobry (29 na 33 obiektów). Część drewnianych domów w ostatnich latach została gruntownie zmodernizowana (m.in. Baczki nr 57, Brzuza nr 5, Dąbrowa nr 10 (d. 14), Wólka Paplińska nr 81). Stan zaniedbany występuje w przypadku następujących budynków: Łochów, ul. Nowowiejska 4; Baczki nr 96; Brzuza nr 141; Kalinowiec nr 23 oraz Ostrówek, ul. Zwycięstwa 70. Dom nr 56 w miejscowości Łazy jest w najgorszym stanie technicznym (częściowo rozebrany, brak dachu).

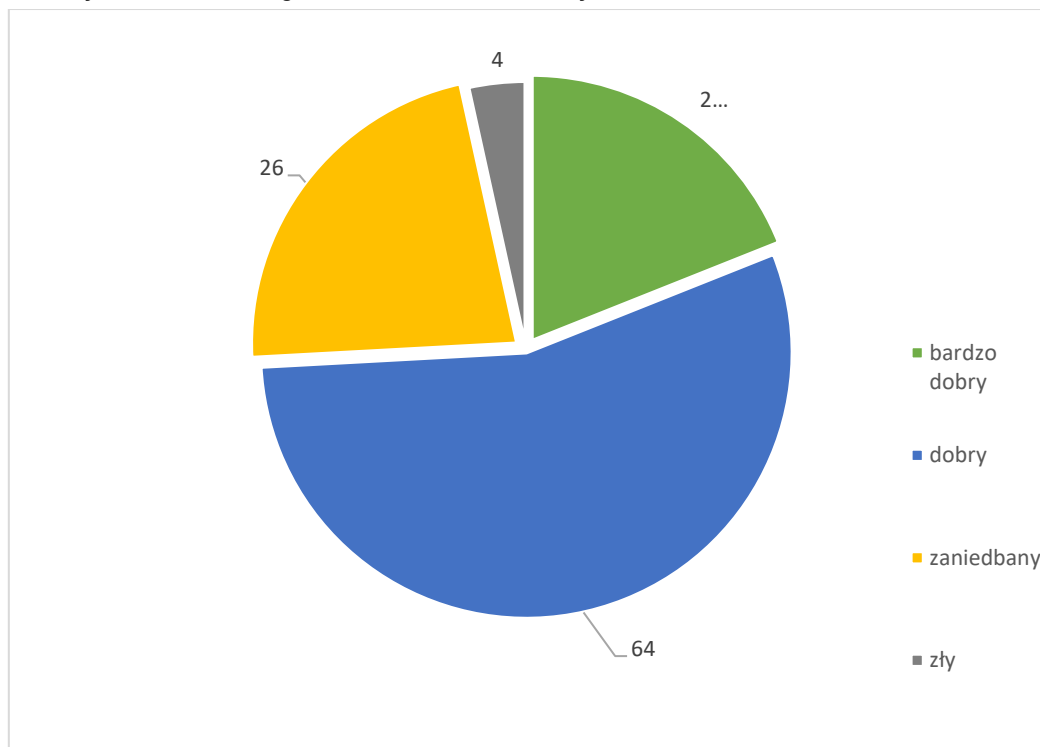
Zabytki techniki występujące na terenie gminy również posiadają różny stan zachowania. Młyny (murowany młyn elektryczny w Łochowie; drewniany młyn w miejscowości Kalinowiec; murowany młyn we wsi Kamionna), nieużytkowane, obecnie popadają w ruinę. Budynki wchodzące w skład zespołu dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Łochowie (dawne Baczki Fabryczne) wymagają znacznych nakładów, ich stan został oceniony jako zaniedbany. Wyjątkiem jest budynek administracyjny, który niedawno został wyremontowany (obecnie placówka opiekuńczo-wychowawcza). Budynek dawnej Fabryki Farb oraz dwie wyluszcarnie nasion przy ulicy Wyszowskiej w Łochowie także utrzymane są w dobrym stanie. Podobnie jest w przypadku dawnej Odlewni Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa w Ostrówku. Należy tu również wspomnieć o budynku dworca kolejowego w Łochowie, który przeszedł gruntowny remont. Warto też wspomnieć, że odnowiono częściowo budynek mieszkalno-biurowy w zespole dworca kolejowego. Na wyremontowanej elewacji wykonano mural nawiązujący do Bitwy Warszawskiej i przyjazdu Józefa Piłsudskiego na stację w Łochowie.

Ostatnią grupę zabytków stanowią licznie występujące kapliczki, figury i krzyże przydrożne, datowane na wiek XVIII, XIX i XX. W większości są dobrze zachowane (13 z 17), trzy z nich są zaniedbane

(drewniana kapliczka w Brzuzie, która wymaga odnowienia), kapliczka we wsi Kamiona (przy skrzyżowaniu ul. Ks. M Woźniaka i ul. Sosnowej) oraz krzyż przydrożny w miejscowości Szumin (na skrzyżowaniu ul. Jegiel i ul. Podleśnej).

Podsumowując ogólny stan zachowania zabytków występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Łochów należy uznać za zadowalający. Obiekty charakteryzujące się pozytywną kondycją (stan bardzo dobry i dobry) stanowią ponad 70 % wszystkich zabytków.

Wykres 1. Oceny stanu technicznego obiektów na terenie Gminy Łochów

6.2 Analiza Szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest jedną z podstawowych metod diagnostycznych. Wyróżnia ona cztery istotne zmienne: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Łochów w zakresie ochrony zabytków.

Wśród mocnych stron można wyróżnić:

- położenie siedziby gminy, miasta Łochów, przy skrzyżowaniu ważnych dróg krajowych: Mińsk Mazowiecki - Łochów – Ostrów Mazowiecka (droga nr 50) i Wyszków - Siemiatycze (droga nr 62),
- korzystne położenie gminy przy linii kolejowej Warszawa – Białystok, stacja w Łochowie, zmodernizowane przystanki w Barchowie i Ostrówku Węgrowskim, bocznicą kolejową przy stacji w Łochowie
- rozwinięta sieć dróg powiatowych i gminnych,
- usytuowanie gminy w dolinie dwóch rzek Bugu i Liwca,
- występowanie na terenie gminy obszaru Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego i rezerwatów przyrody,
- czyste powietrze, niski poziom zanieczyszczeń pochodzenia przemysłowego (na terenach poza miastem),
- dogodne warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: wodnej, rowerowej i konnej,

- znaczny udział ponadlokalnych obszarów o dużych wartościach przyrodniczych w tym obszarów Natura 2000, pełniących funkcje ekologiczne, klimatotwórcze, krajobrazowe i rekreacyjno-wypoczynkowe,
- potencjał turystyczny – konferencyjny Pałacu w Łochowie,
- aktywność turystyczna i edukacyjna w siedzibie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego - Willa Julin w Kaliskach,
- opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy,
- interesującą i bogatą historię gminy,
- prężną działalność Gminnego Ośrodka Kultury,
- zadbane park „Dębinka”, w którym odbywają się plenery rzeźbiarskie i malarskie,
- bogate zbiory Muzeum Gwizdka w Gwizdałach,
- wytyczone szlaki turystyczne (piesze: *"Szlak słoneczny"*, *"Okrężny szlak Leśny"*, *"Szlak im. Juliana Ejsmonda"*, *"Szlak wielkiej przygody"*, *"Szlak zabytków przyrody"*, kajakowe: po rzece Bug i po rzece Liwiec),
- organizacja festynów i spotkań okolicznościowych, np. Hubertusa Węgrowskiego Mazowsza i Podlasia im. prof. Jana Szyski, inscenizacja przyjazdu Marszałka Józefa Piłsudskiego na stację w Łochowie, obchody bitwy pod Języskami,
- znaczna ilość dobrze zachowanych, cennych historycznie i architektonicznie obiektów zabytkowych,
- różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, wzrastający poziom wiedzy, promowanie tradycji i regionalizmu,

Wśród słabych stron można wyróżnić:

- niską świadomość mieszkańców gminy o walorach architektonicznych i przyrodniczych, które stanowią potencjał turystyczny,
- brak powszechnego dostępu do obiektów zabytkowych stanowiących własność prywatną np. park i zespół dworu w Kamionnej, dwór Baczki,
- niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków,
- niezadowalający stopień zachowania wielu obiektów zabytkowych,
- zbyt mały poziom rozwoju bazy turystycznej,
- brak dobrego i widocznego oznakowanie cennych obiektów architektonicznych i przyrodniczych,
- niewielka liczba publikacji na temat dziedzictwa architektonicznego, kulturowego i przyrodniczego miasta i gminy Łochów,
- brak świadomości właścicieli o wpisaniu obiektu do gminnej ewidencji zabytków,
- niewystarczająca ilość przepraw mostowych (kładek) dla turystów pieszych i rowerowych przez rzekę Liwiec,
- słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego.

Wśród szans można wyróżnić:

- wykorzystanie potencjału turystycznego i przyrodniczego rzeki Liwiec i rzeki Bug,
- możliwość korzystania z zewnętrznych środków finansowych na rzecz projektów rozwojowych Gminy, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy Unii Europejskiej,
- działalność kulturalna i warsztatowa Muzeum Gwizdka w Gwizdałach,
- współpraca z Nadbużańskim Parkiem Krajobrazowym,
- położenie w powiecie węgrowskim promującym rozwój turystyki,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- rosnące zainteresowanie turystyką w rejonie doliny rzeki Liwiec i rzeki Bug,

- popularności aktywnego wypoczynku i agroturystyki,
- wzrost popytu na zdrowy styl życia,
- możliwość pracy zdalnej poza dużymi ośrodkami miejskimi,
- budowa baz turystycznych w sąsiedztwie ciekawych obiektów historycznych i obszarów przyrodniczych,
- promocja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik elektronicznych, wykorzystanie Internetu,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Wśród zagrożeń można wyróżnić:

- zbyt małe środki własne Gminy na ochronę i renowację obiektów zabytkowych,
- silna konkurencja oferty turystycznej w Węgrowie, Liwie i Broku,
- braki w edukacji kulturowej mieszkańców Gminy oraz niedostateczna ich świadomość o wartości zasobów kulturowych,
- samowolne działania remontowe w obiektach zabytkowych przez prywatnych właścicieli,
- duży stopień skomplikowania wniosków o zewnętrzne źródła finansowania opieki nad zabytkami,
- pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem,
- zbyt mała ilość działań mających na celu promocję na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Przedmiotowe opracowanie wyznacza priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Zostały one wyznaczone zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa (w tym art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami), z uwzględnieniem dokumentów programowych wyższego szczebla oraz po dokonaniu diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, a także analizę SWOT. W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Łochów na lata 2019-2022* wyznaczono trzy główne priorytety oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. Dlatego przyjęte założenia programowe w postaci priorytetów w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami będą kontynuowane w kolejnym okresie. Prace związane z wdrażaniem i monitorowaniem stanu realizacji niniejszego Programu należą do zadań samorządu gminnego.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

PRIORYTET I	
OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	○ Dbanie o właściwy stan techniczny i estetykę obiektów zabytkowych przez prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich w obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy, ○ W miarę możliwości gminnego budżetu wspieranie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych niebędących własnością gminy, ○ Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością Gminy) do nowych funkcji, ○ Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji, ○ Przeprowadzanie okresowych kontroli stanu technicznego obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność gminy. Na podstawie wniosków pokontrolnych: wytypowanie najbardziej zagrożonych obiektów, określenie niezbędnych prac remontowych, a także opracowanie planu remontów, ○ Określenie zasad przyznawania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, niebędącym własnością gminy, ○ Intensywne aplikowanie o zewnętrzne środki finansowe na prace przy obiektach zabytkowych,

	○ Ochrona stanowisk archeologicznych (wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową, ○ Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków, ○ Inicjowanie kwest, zbiórek funduszy na renowację zabytkowych pomników np. kwesta na cmentarzach w trakcie Wszystkich Świętych i Dnia Zadusznego.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	○ Przy pracach związanych z aktualizacją Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy należy uwzględnić obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz usunąć obiekty nieistniejące, ○ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ○ Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zachowania krajobrazu kulturowego gminy,
PRIORYTET II: BADANIA I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	○ Przyjęcie przez Radę Miejską Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji, ○ Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: ➤ przyjęcie zarządzeniem gminnej ewidencji zabytków, ➤ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy, ➤ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ➤ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji,

	➤ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ➤ sporządzenie sprawozdania z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), ➤ zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Gminy.
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	○ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy, ○ Udostępnianie informacji o zabytkach i innych działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym na stronie Informacji Turystycznej, ○ Współpraca z instytucjami i firmami działającymi na terenie Gminy w celu udostępnienia i przekazywania informacji o zabytkach,
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	○ Wspieranie działań i ścisła współpraca z właścicielami obiektów zabytkowych w pozyskiwaniu środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków, ○ Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, ○ Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy, ○ Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków, np. plenerów malarskich, ○ Zamieszczanie zdjęć zabytków w dokumentach promujących Miasto i Gminę, ○ Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie Miasta i Gminy, ○ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Gminy, ○ Opracowanie internetowej Mapy Zabytków Gminy,

	- o Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie gminy, - o Organizowanie konkursu na najlepiej utrzymany zabytek w Gminie, - o Promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Gminy przy okazji imprez masowych, - o Promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego, - o Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw nawiązujących do tradycji folklorystycznych i kulturalnych. - o Obejmowanie patronatu przez Burmistrza Łochowa nad przedsięwzięciami związanymi z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego gminy, - o Popularyzacja obchodów Dnia Łosia (przypadającego na dzień 15 września), - o Wspieranie instytucji kultury w udziale w „Nocy Muzeów”.
PRIORYTET III: ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ MIASTA I GMINY W OPARCIU O DZIEDZICTWO KULTUROWE I WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE I PRZYRODNICZE	
Kierunki działań:	Zadania:
Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	- o Utrzymywanie i rozwijanie współpracy z takimi podmiotami, jak: Dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, Dyrekcją Lasów Państwowych, w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej, - o Nawiązywanie i rozwijanie współpracy z władzami województwa, powiatu i sąsiednich samorządów w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu.
Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji	- o Stworzenie korzystnych warunków dla prowadzenia działalności w branżach: hotelarskiej, gastronomicznej, agroturystycznej oraz turystycznej, - o Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, - o Dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych, - o Iluminacja najcenniejszych zabytków, - o Wspieranie działalności gospodarstw agroturystycznych,

	○ Nawiązanie współpracy z Wodami Polskimi w celu stworzenia infrastruktury dla turystyki wodnej nad Liwcem np. budowa pomostów.
Wyznaczanie tras i szlaków turystycznych z uwzględnieniem najciekawszych obiektów zabytkowych gminy	○ Utrzymanie istniejących ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych, ○ Opracowanie i wytyczenie nowych szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, konnych, tras i ścieżek dydaktycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego miasta i gminy.
Utworzenie systemu informacji turystycznej	○ Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy, ○ Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących. Szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy, ○ Opracowanie przewodnika turystycznego, również w wersji on-line uwzględniającego krajobraz kulturowy i przyrodniczy gminy, ○ Opracowanie folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację niniejszego *Programu* jest Burmistrz Gminy Łochów. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- **instrumenty prawne** – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- **instrumenty finansowe** – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich, korzystanie z budżetu obywatelskiego Mazowsza;
- **instrumenty kontrolne** – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez burmistrza zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Gminy w Łochowie, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- **instrumenty koordynacji** – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju

lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;

- **instrumenty społeczne** – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy. Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych pracom remontowo – konserwatorskim,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Finansowanie i współfinansowanie opieki nad zabytkami odbywa się na zasadach określonych w rozdziale 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów poszczególnych samorządów. Dysponentami powyższych środków są:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków,
- organ stanowiący – gminy, powiaty, samorządy województwa.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Zadania związane z realizacją zadań opieki nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

a) krajowych

- programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego - <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-i-projekty>
- dotacje celowe przyznawane przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - <http://bip.mwzkz.pl>;
- dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji - Fundusz Kościelny - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji - Portal Gov.pl (www.gov.pl);
- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położone na obszarze województwa mazowieckiego przyznawane przez Sejmik Województwa Mazowieckiego - Generator wniosków - witkac.pl;
- dofinansowanie ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie - Zasady dofinansowania | Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (wfosigw.pl).

b) unijnych

- fundusze europejskiej w ramach programu 2021 – 2027 - Portal Funduszy Europejskich - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (funduszeuropejskie.gov.pl);
- Program Polska Cyfrowa - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej;
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2021 – 2027.

c) pozaunijnych

- fundusze norweskie EOG 2014-2021 - Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

d) lokalnych

- dotacje celowe Powiatu Węgrowskiego Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków • Starostwo Powiatowe w Węgrowie (powiatwegrowski.pl)

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zobowiązują każdego właściciela i posiadacza zabytku do sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku wymaga od właściciela i posiadacza obiektu zabytkowego, ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, jakim jest Gmina Łochów, prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Łochów;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gmina Łochów.

Działania Gminy powinny być ukierunkowane tak, aby stan zabytków, środowiska, jak i uporządkowanie całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, zachęcał turystów do wypoczynku na jej terenie. Poniżej przedstawione zostały plany wydatków Gminy Łochów na zadania inwestycyjne i prace remontowo konserwatorskie przy obiektach zabytkowych objętych Gminną Ewidencją Zabytków w latach 2023-2026 r.

Nazwa zadania	Zadania konserwatorskie i prace remontowe remontowo – konserwatorskie	Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków	
Nazwa obiektu	Renowacja kapliczki z figurą Św. Jana Nepomucena w zespole pałacowo-folwarcznym – Łochów, ul. Węgrowska	Termomodernizacja domu robotniczego w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny – Łochów, ul. Fabryczna 2	Termomodernizacja domu robotniczego dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny Łochów, ul. Fabryczna 10
2023	20.000,00		
2024		250.000,00	305.000,00
2025		230.000,00	500.000,00
2026		220.000,00	500.000,00

Gmina Łochów planuje wystąpić o pozyskanie środków zewnętrznych na wykonanie zadań termomodernizacyjnych obiektów w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa. W przypadku pozyskania środków na te prace ich rozpoczęcie zaplanowano w 2024 r.

Ponadto Gmina Łochów planuje kontynuować dotychczasowe działania z zakresu pielęgnacji zieleni parkowej, edukacji i promocji. Będą one obejmować:

- ❖ przeprowadzenie kolejnych edycji konkursu „Pióro szuka talentu”,
- ❖ organizację uroczystości upamiętniających Bitwy od Jerzyskami i Święta Wojska Polskiego,
- ❖ organizację obchodów z okazji Święta Niepodległości i przyznawanie Medali Heleny i Ignacego Jana Paderewskich,
- ❖ publikację materiałów informacyjno-promocyjnych walory przyrodnicze i turystyczne gminy,
- ❖ wydawanie kalendarza gminnego,
- ❖ publikację materiałów informacyjnych w Kurierze W,
- ❖ współpracę z Głosem Węgrowska i okolic,
- ❖ utrzymanie i pielęgnacja zieleni w Parku Dębinka,
- ❖ wspieranie Biblioteki Publicznej w pozyskiwaniu nowego księgozbioru,
- ❖ współpracę z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury przy organizacji wydarzeń kulturalnych i okolicznościowych,
- ❖ wspieranie organizacji pozarządowych z zakresu dóbr kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z projektem budżetu na rok 2023 r. zaplanowany jest następujący poziom wydatków finansowych:

- ❖ Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego 3 242 500,00
- ❖ Turystyka 70 000,00
- ❖ Pielęgnacja i utrzymanie zieleni w Parku Dębinka 15 000,00

Tabela 4. Zabytki nieruchome objęte Gminą Ewidencją Zabytków Gminy Łochów

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Numer rejestru	Data wpisu do rejestru
1	Łochów	Al. Łochowska 12A	Dworzec kolejowy	2052/59	1866 r.	A-886	07.12.2009 r.
2	Łochów	Al. Łochowska 12	Budynek mieszkalno-biurowy w zespole dworca kolejowego	2052/60	k. XIX w.		
3	Łochów	Al. Łochowska	Wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego	2052/70	l. 50-XX w.		
4	Łochów	ul. 1 Maja 1	Pocztą	2312	l. 20-XX w.		
5	Łochów	ul. M. Konopnickiej 7	Pałac ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1820-1830 r., przebud. 1875-1876 r.	A-139/624	04.04.1962 r.
6	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Kościół filialny pw. Św. Stanisława Kostki w zespole pałacu, przeniesiony w 2010 r. z Wólki Dobrynieckiej, gm. Zalesie, pow. bialski, woj. Lubelskie	625/1	ok. 1925 r.	A-1216	20.08.1977 r.
7	Łochów	ul. M. Konopnickiej 9	Oficyna I w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3 1	ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
8	Łochów	ul. M. Konopnickiej 4	Oficyna II w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	571/2	1 ćw. XIX w.		
9	Łochów	ul. M. Konopnickiej 5	Kuchnia-pralnia w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
10	Łochów	ul. M. konopnickiej 1	Stajnia w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.

11	Łochów	ul. M. konopnickiej 3	Wozownia I w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
12	Łochów	ul. M. konopnickiej 1	Wozownia II w zespole pałacu ob. Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe	506/3	1 ćw. XIX w.	A-408	11.06.1992 r.
13	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Park w zespole pałacu	506/3	1 ćw. XIX w.	A-139/624	04.04.1962 r.
14	Łochów	ul. M. Konopnickiej	Figura Matki Boskiej w zespole pałacowo-parkowym	506/3	3 ćw. XIX w.		
15	Łochów	ul. Nowowiejska 2	Czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	686/6	k. XIX w.		
16	Łochów	ul. Nowowiejska 4	Czworak w zespole pałacowo-folwarcznym	686/3	k. XIX w.		
17	Łochów	ul. Węgrowska	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w zespole pałacowo-folwarcznym	451	1 ćw. XIX w.	B-43/143	04.09.1970 r.
18	Łochów	ul. Armii Krajowej 10	Dom	2455	I. 30-XX w.		
19	Łochów	Al. Łochowska 23	Dom	2198/3	1 poł. XX w.		
20	Łochów	ul. Armii Krajowej 20	Młyn elektryczny	2463/2	I. 30-XX w.		
21	Łochów	ul. Fabryczna 14	Budynek administracyjny w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. Placówka opiekuńczo-wychowawcza	2340/8	I. 20-XX w.	-	-
22	Łochów	ul. Fabryczna 4	Szkoła w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4407	I. 20-XX w.		

23	Łochów	ul. Przemysłowa 21	Oficyna przy dawnym domu Perlisów (właściciele fabryki) w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4255/2	k. XIX w.	-	-
24	Łochów	ul. Fabryczna 2	Dom robotniczy w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4400/1	k. XIX w.		
25	Łochów	ul. Fabryczna 10	Budynek robotniczy w zespole dawnej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa, ob. budynek mieszkalny	4340/34	I. 20-XX w.		
26	Łochów	ul. Wyszowska 26	Dawna Fabryka Farb 2051		ok. 1939 r.		
27	Łochów	ul. Wyszowska 28	Wyłuszcarnia nasion I	2554/54	1 poł. XIX w.		
28	Łochów	ul. Wyszowska 28	Wyłuszcarnia nasion II	2554/54	1 poł. XIX w.		
29	Baczki		Układ ruralistyczny		XVI-XIX w.		
30	Baczki	143	Dwór	1291/2	I. 80-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
31	Baczki		Lamus zwany kaplicą ariańską w zespole dworu	1245/2	I. 90-XVIII w.	A-88/427	22.03.1962 r.
32	Baczki		Obora w zespole dworu	1291/2	ok. 1929 r.		
33	Baczki		Park w zespole dworu	1291/2	k. XVIII w.		
34	Baczki	54 (d. 39)	Dom	908	I. 20-XX w.		
35	Baczki	57	Dom	897	I. 30-XX w. (zmodernizowany współcześnie)		
36	Baczki	96	Dom	860	I. 30-XX w.		
37	Baczki	przy skrzyżowaniu z drogą do Ostrówka	Krzyż przydrożny	928	1901 r.		
39	Barchów	na posesji nr 258d	Lodownia w zespole dworskim	694/20	2 poł. XIX w.		

40	Barchów		Park w zespole dworu	694/1	pocz. XIX w.	A-278	29.08.1980 r.
41	Barchów		Aleja jesionowo-świerkowa w zespole dworu	693	poł. XIX w.		
42	Barchów	na posesji nr 59	Kapliczka przydrożna	704/3	2 poł. XIX w.		
43	Barchów	98	Dom	278	1 poł. XX w.		
44	Brzuza		Układ ruralistyczny		XVI-XIX w.		
45	Brzuza	obok posesji nr 8A	Kapliczka przydrożna	2013/6	1903 r.		
46	Brzuza	5	Rządcówka, ob. budynek mieszkalny	2013/8	I. 30-XX w. (zmodernizowana współcześnie)		
47	Brzuza	32 (d. 34)	Dom	2532	I. 30-XX w.		-
48	Brzuza	52	Dom	2206	I. 30-XX w.		
49	Brzuza	58	Dom	2202/2	I. 30-XX w.		
50	Brzuza	61	Dom	2492	I. 30-XX w.		
51	Brzuza	85	Dom	2463	I. 30-XX w.		
52	Brzuza	114	Dom	2141	I. 30-XX w.		
53	Brzuza	116	Dom	2137	I. 30-XX w.		
54	Brzuza	120	Dom	2134	I. 30-XX w.		
55	Brzuza	141	Dom	2400/1	I. 30-XX w.		
56	Brzuza	143	Dom	2399	I. 30-XX w.		
57	Brzuza	na zach. skraju wsi, naprzeciw posesji nr 146	Krzyż przydrożny	2280	1907 r.		
58	Dąbrowa	d. 10, ob. 14	Dom	96/4	pocz. XX w., (zmodernizowana współcześnie)		
59	Dąbrowa	17	Dom	372/2	I. 30-XX w.	-	-
60	Gwizdały	ul. Szkolna 9	Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa	1161, 1201	budynek współczesny		

61	Gwizdały	d. 101, ob. na posesji przy ul. Łochowskiej 78	Dawna Biblioteka	846	1 poł. XX w.		
62	Gwizdały	d. 194, ob. ul. Szkolna 94	Dom	1604/1	I. 20-XX w.		
63	Gwizdały (Jaworówek)	d. 134, ob. ul. Jaworowa 8	Dwór	2406/7	pocz. XX w.		
64	Jasiorówka	21	Dworek	542/14	pocz. XX w.		
65	Jasiorówka	23	Dom	511	1 poł. XX w.		
66	Jasiorówka	naprzeciw posesji nr 23	Krzyż przydrożny	516/5	1925 r.		
67	Jerzyska	31	Leśniczówka	3721/1	I. 30-XX w.		
68	Kalinowiec	23	Dom	272	I. 20-XX w.		
69	Kalinowiec	obok posesji nr 3	Młyn	294/1	1 poł. XX w.		
70	Kaliska		Krzyż przydrożny	3/1	1916 r.		
71	Kaliska (Julin)		Willa Ignacego Paderewskich, ob. Siedziba Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego	4/1	1910 r.	A-268	17.05.1980 r.
72	Kaliska (Julin)		Park z aleją świerkową w zespole willi Ignacego Paderewskiego	4/1, 3/1	pocz. XX w.	A-268 DS.41642/1/07	17.05.1980 r. 15.03.2007 r.
73	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	199	1904-1909 r., zniszczony 1915 r., odbudowany 1927 r.	A-328	29.12.1983 r.
74	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego 25	Plebania w zespole kościoła parafialnego	38	pocz. XX w.	A-1498	16.04.2018 r.

75	Kamionna	ul. Ks. M. Woźniaka	Cmentarz parafialny	225, 226/2, 226/3, 227, 228, 229	poł. XIX w.		
76	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego 22	Dwór	198/3	2 ćw. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
77	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Oficyna południowa w zespole dworu	198/3	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
78	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Oficyna północna (ruiny) w zespole dworu	198/3	2 ćw. XIX w.	A-829	04.12.2008 r.
79	Kamionna	ul. J. Piłsudskiego	Park w zespole dworu	198/3, cz. dz. 272	poł. XIX w.	A-138/622	04.04.1962 r.
80	Kamionna	ul. Ks. M. Woźniaka 1	Młyn	206	I. 30-XX w.		
81	Kamionna	przy skrzyżowaniu ul. Ks. M Woźniaka i ul. Sosnowej	Kapliczka przydrożna	367	pocz. XX w.		
82	Kamionna	przy skrzyżowaniu ul. J. Piłsudskiego i ul. Ks. M Woźniaka	Krzyż przydrożny	286/1	1888 r.		
83	Kamionna	(ob. Baczki) przy drodze leśnej do Baczek Fabrycznych	Krzyż przydrożny	5	1907 r.		
84	Łazy	56	Dom	338	I. 20-XX w.		
85	Łazy	na posesji nr 39	Kapliczka przydrożna	365	pocz. XX w.		
86	Łazy	na skrzyżowaniu z drogą Łochów - Nadkole	Krzyż przydrożny	1070/4	1885 r.		
87	Łojki	na posesji nr 12a	Kapliczka przydrożna	445/6	1894 r.		

88	Łopianka (Relin) (ob. Jasiorówka)	ob. Jasiorówka 104	Dworek	616/8	pocz. XX w.		
89	Łosiewice	52	Dom	252/2	I. 30-XX w.		
90	Łosiewice	58	Dom	224/2 I.	30-XX w.		
91	Łosiewice	102	Dom	78/2	I. 30-XX w.		
92	Łosiewice	przy posesji nr 28, ob. Nr 96	Kapliczka przydrożna	94	pocz. XX w.		
93	Nadkole	13 (d 19)	Dom	375/15 k.	XIX w.	A-22	28.10.1999 r.
94	Ostrówek	ul. Zwycięstwa 70	Dom	934/2	k. XIX w.		
95	Ostrówek	ul. Fabryczna 57	Dawna Odlewnia Fabryki Mebli Metalowych i Odlewnia Żeliwa	927	k. XIX w.		
96	Pogorzelec		Pozostałości parku dworskiego	230	k. XVIII w.	A-90/431	07.02.1996 r.
97	Szumin	na skrzyżowaniu ul. Jegiel i ul. Podleśnej	Krzyż przydrożny	595	1939 r.		
98	Szumin	ul. Mlekicie 4	Willa Hansenów w zespole rekreacyjnym ob.Pod opieką Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie	489/1	1968 r.	A-1441	15.10.2018 r.
99	Twarogi	57	Dom	87	I. 30-XX w.		
100	Wólka Paplińska	na posesji nr 31	Kapliczka przydrożna	583	I. 30-XX w.		
101	Zambrzyńiec	102	Dom	113/2 I.	20-XX w.		
102	Budziska	przy kaplicy rzymskokatolickiej	Pomnik poświęcony pomordowanym i poległym w walce z okupantem w latach 1939-1944 r.	727	1985 r.		
103	Budziska	przy strażnicy OSP	Pomnik upamiętniający 90-lecie Ruchu Ludowego 291,	292	1985 r.		

104	Brzuza	na skraju lasu przy granicy z miejscowością Szynkarzyzna	Pomnik poświęcony rozstrzelanym członkom ruchu oporu AK Placówki "Łochów" oraz mieszkańców wsi Brzuza	2298	1984 r.		
105	Jerzyska	w lesie, 700 m na zach. od miejscowości Jerzyska	Pomnik poświęcony poległym żołnierzom AK Oddziałowi "Jerzyki"	3732	1982 r.		
106	Kamionna	obok kościoła parafialnego	Pomnik J. Piłsudskiego	261/1	1938 r.		
107	Łochów	na cmentarzu parafialnym	Pomnik ku czci poległych w latach 1939-1945 r.	2692/1	1982 r.		
108	Ostrówek	ul. Graniczna	Cmentarz Żołnierzy Armii Radzieckiej	1003	1941 r.		
109	Łochów	ul. Armii Krajowej	Pomnik porucznika Hieronima Piotrowskiego ps. "Jur"	2641/1	2015 r.		

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Łochów.

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. na obszarze	Nr st. w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków
1	Baczki Stare	50-73	3	1	ślad osadnictwa	nieokreślona		
2	Baczki Nowe	50-73	4	2	ślad osadnictwa	XII-XIII w.		

3	Baczki	50-73	27	3	osada	XVI-XVIII w.		
4	Baczki	50-73	28	4	ślad osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu		
5	Baczki	50-73	29	5	osada osada	XIII-XIV w. XVI-XVIII w.		
6	Baczki	50-73	30	6	ślad osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka żelaza XVI-XVII w.		
7	Baczki	50-73	31	7	ślad osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu		
8	Baczki	50-73	32	8	ślad osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu		
9	Barchów	51-72	1	3	punkt osadniczy	okres nowożytny		
10	Barchów (Górki)	51-72	2	1	punkt osadniczy	okres nowożytny		
11	Barchów	51-72	4	4	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
12	Barchów	51-72	6	6	ślad osadnictwa	starożytność		
13	Barchów	51-72	9	7	punkt osadniczy	średniowiecze		
14	Barchów (Górki)	51-72	10	2	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
15	Barchów	51-72	30	1	grodzisko	wczesne średniowiecze	A-183/745	27.01.1964 r.
16	Barchów	51-72	31	2	osada	wczesne średniowiecze		
17	Barchów/Kaliska	51-72	5	5	osada	kultura łużycka		
18	Brzuza	49-73	1	1	ślad osadnictwa	epoka brązu		
19	Brzuza	49-73	2	2	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka brązu średniowiecze		

20	Brzuza	49-73	3	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka brązu		
21	Brzuza	49-73	4	4	śląd osadnictwa	nieokreślona		
22	Brzuza	49-73	5	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit kultura łużycka		
23	Brzuza	49-73	6	6	śląd osadnictwa	nieokreślona		
24	Brzuza	49-73	7	7	śląd osadnictwa	epoka brązu		
25	Brzuza	49-73	8	8	śląd osadnictwa osada osada osada osada	epoka brązu wczesny rzym okres rzymski wczesne średniowiecze, XII-XIII w. średniowiecze, XIV-XV w.		
26	Brzuza	49-73	9	9	śląd osadnictwa cmentarzysko	epoka brązu wczesny rzym		
27	Brzuza	49-73	10	10	śląd osadnictwa	neolit, wczesna epoka brązu		
28	Brzuza	49-73	11	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka brązu		
29	Brzuza	49-73	12	12	śląd osadnictwa	neolit, wczesna epoka brązu		
30	Brzuza	49-73	13	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu epoka brązu		
31	Brzuza	49-73	14	14	Śląd osadnictwa, cmentarzysko	starożytność		

32	Brzuza	49-73	15	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit neolit wczesna epoka brązu epoka brązu		
33	Brzuza	49-73	16	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura łużycka? Nowożytność		
34	Brzuza	49-73	17	16	osada średniowiecze,	nowożytność, XVII w.		
35	Brzuza	49-73	18	17	śląd osadnictwa osada osada	Starożytność średniowiecze, XIV-XV w. nowożytność, XVII w.		
36	Brzuza	49-73	19	18	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Neolit wczesna epoka brązu epoka brązu średniowiecze, nowożytność		
37	Brzuza	9-73	20	19	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
38	Brzuza	49-73	21	20	osadnictwa	wczesna epoka brązu		
39	Brzuza	49-73	24	21	śląd osadnictwa	kultura łużycka?		
40	Brzuza	49-73	25	22	śląd osadnictwa	nowożytność		
41	Jasiorówka	50-73	13	3	śląd osadnictwa	mezolit		
42	Jasiorówka	50-73	14	4	śląd osadnictwa	okres rzymski-okres nowożytny		
43	Jasiorówka	50-73	16	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze, X w.		

44	Jasiorówka	50-73	15	5	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka brązu XVI-XVII w.		
45	Jasiorówka	50-73	17	7	śląd osadnictwa osada	XIII-XIV w. XVI-XVII w.		
46	Jasiorówka (Gęsi Gaz)	50-73	8	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
47	Jasiorówka (Relin)	50-73	7	1	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny		
48	Jerzyska	49-72	16	1	osada	średniowiecze, XIV-XVI w.		
49	Kaliska	50-72	9	1	śląd osadnictwa	starożytność		
50	Kaliska	50-72	10	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
51	Kaliska	50-72	11	3	cmentarzysko ciałopalne	okres rzymski		
52	Kaliska	50-72	12	4	śląd osadnictwa	neolit		
53	Kaliska	50-72	13	5	śląd osadnictwa	neolit		
54	Kaliska	50-72	14	6	śląd osadnictwa	epoka brązu		
55	Kaliska	50-72	16	7	śląd osadnictwa	starożytność		
56	Kaliska	50-72	17	8	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza		

57	Kaliska	50-72	18	9	ślad osadnictwa osada	starożytność okres nowożytny		
58	Kaliska (Julin)	50-72	23	1	znalezisko luźne	neolit		
59	Karczewizna	51-73	22	1	ślad osadnictwa	starożytność		
60	Karczewizna	51-73	25	2	obozowisko osada	epoka kamienia nowożytność		
61	Karczewizna	51-73	27	3	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	paleolit nowożytność		
62	Laski Stare	51-73	7	1	ślad osadnictwa	starożytność		
63	Laski Stare	51-73	8	2	osada	epoka brązu		
64	Laski Stare	51-73	9	3	cmentarzysko ciałopalne	epoka brązu		
65	Laski Stare	51-73	10	4	cmentarzysko ciałopalne	okres lateński		
66	Laski Stare	51-73	11	5	ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza		
67	Laski Stare	51-73	12	6	ślad osadnictwa	wczesna epoka brązu		
68	Laski Stare	51-73	13	7	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
69	Laski Stare	51-73	14	8	ślad osadnictwa	neolit		
70	Laski Stare	51-73	28	9	cmentarzysko ciałopalne?	starożytność		
71	Laski Stare	51-73	29	10	osada ślad osadnictwa	epoka brązu		

						nowożytność		
72	Laski Stare	51-73	30	11	śląd osadnictwa	starożytność		
73	Łazy (Koszelanka)	49-72	17	1	Ślad osadnictwa osada śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu XIII-XVII w. nieokreślona		
74	Łazy (Koszelanka)	50-72	15	1	śląd osadnictwa	epoka brązu/neolit		
75	Łazy (Koszelanka)	50-72	21	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny		
76	Łochów	50-73	10	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze		
77	Łochów	50-73	12		śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu		
78	Łochów	50-73	33	5	śląd osadnictwa osada	XI-XII w. XVI-XVIII w.		
79	Łochów	50-73	9	1	osada	wczesne średniowiecze		
80	Łochów	50-73	11	3	osada	pradzieje		
81	Łochów	51-73	15	1	osada	wczesne średniowiecze		
82	Łochów	51-73	16	2	grodzisko	nieokreślona		
83	Łojew	50-73	18	2	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia-epoka brązu XIII-XIV w.		
84	Łojew	50-73	19	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XII w. XVI-XVII w.		
85	Łojew	50-73	20	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XVI-XVII w. późne średniowiecze		

86	Łojew	50-73	21	5	osada	XVI-XVII w.		
87	Łojew	50-73	22	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XII-XIII w. XVI-XVIII w.		
88	Łojew	50-73	23	7	osada	XVI-XVIII w.		
89	Łopianka	50-73	5	1	śląd osadnictwa	starożytność		
90	Łopianka	50-73	6	2	śląd osadnictwa	nieokreślona		
91	Majdan	50-73	25	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka brązu X w. XVI-XVIII w.		
92	Matały	51-74	13	1	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVIII w.		
93	Matały	51-74	14	2	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVIII w.		
94	Matały	51-74	15	3	śląd osadnictwa osada	EŻ XVI-XIII w.		
95	Matały	51-74	16	3	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVII w.		
96	Nadkole	49-72	18	1	cmentarzysko cmentarzysko cmentarzysko	WEŻ okres rzymski fazy B2/C1-C2 II w. p.n.e.		
97	Nadkole	49-72	19	2	cmentarzysko cmentarzysko osada	EB-WEŻ kres rzymski fazy B1-B2 XIV-XV w.		

98	Nadkole	49-72	20	3	osada osada ślad osadnictwa	XII-XIII w. XIV-XV w. XVII w.		
99	Nadkole	49-72	21	4	ślad osadnictwa	X-XIII w. nieokreślona		
100	Ostrówek	50-73	24	3	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu X-XI w.		
101	Ostrówek	50-73	26	4	ślad osadnictwa	wczesna epoka brązu		
102	Ostrówek	50-73	12		Ślady osadnictwa	wczesna epoka brązu		
103	Ostrówek Węgrowski	50-73	1	1	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
104	Ostrówek Węgrowski	50-73	2	2	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	neolit XII-XIII w.		
105	Pogorzelec	50-72	5	1	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
106	Pogorzelec	50-72	6	2	ślad osadnictwa	starożytność		
107	Pogorzelec	50-72	7	3	ślad osadnictwa	okres rzymski		
108	Pogorzelec	50-72	8	4	ślad osadnictwa	starożytność		
109	Pogorzelec	50-72	19	5	ślad osadnictwa	okres nowożytny		
110	Pogorzelec	50-72	20	6	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	starożytność okres nowożytny		
111	Pogorzelec	50-72	22	7	Osada osada	późne średniowiecze okres nowożytny		

112	Szumin	49-72	1	1		wczesna epoka brązu		
113	Szumin	49-72	2	2	osada	epoka brązu		
114	Szumin	49-72	3	3	osada ślad osadnictwa	wczesny okres rzymski IX-XII w.		
115	Szumin	49-72	4	4	osada	epoka brązu		
116	Szumin	49-72	5	5	osada	wczesna epoka żelaza		
117	Szumin	49-72	6	6	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
118	Szumin	49-72	7	7	osada osada ślad osadnictwa	IX-XI w. XIV-XVI w. XII-XVIII w. nieokreślona		
119	Szumin	49-72	8	8	Cmentarzysko punkt osadniczy osada	okres wczesno rzymski nieokreślona XI-XIII w.		
120	Szumin	49-72	9	1	ślad osadnictwa osada?	wczesna epoka brązu epoka brązu		
121	Szumin	49-72	10	2	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka brązu wczesny okres rzymski XII-XIV w.		
122	Szumin	49-72	11	3	ślad osadnictwa	nieokreślona		
123	Szumin	49-72	25		ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze		
124	Szumin (Wywłoka)	49-72	12	1	Osada osada	X-XIII w. XIV-XV w.		

					osada	XVII-XIX w. nieokreślona		
125	Szumin (Wywłoka)	49-72	13	2	śląd osadnictwa osada	wczesna epoka brązu XIII-XIV w. nieokreślona		
126	Szumin (Wywłoka)	49-72	14	3	osada	średniowiecze, XIV-XV w.		
127	Szumin (Wywłoka)	49-72	15	4	osada śląd osadnictwa	XIV-XV w. nieokreślona		
128	Twarogi	51-73	26	1	śląd osadnictwa	nowożytność		
129	Twarogi	51-74	11	1	śląd osadnictwa	XVIII w.		
130	Twarogi	51-74	12	2	śląd osadnictwa	XVI-XVIII w.		
131	Twarogi	51-74	30	5	śląd osadnictwa	kultura łużycka		
132	Twarogi	51-74	15	3	śląd osadnictwa, osada,	Epoka żelaza XVI-XVIII w.		
133	Wólka Paplińska	51-74	8	1	śląd osadnictwa	nowożytność, XVI-XVII w.		
134	Wólka Paplińska	51-74	9	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	X-XII w. wczesna epoka żelaza XIX w.		
135	Wólka Paplińska	51-74	10	3	Osada osada śląd osadnictwa	EŻ okres rzymski XVII w.		
136	Wólka Paplińska	51-74	23	4	śląd osadnictwa	okres nowożytny		

137	Wólka Paplińska	51-74	24	5	śląd osadnictwa	późne średniowiecze, okres nowożytny		
138	Wólka Paplińska	51-74	25	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit neolit		
139	Wólka Paplińska	51-74	26	7	śląd osadnictwa	mezolit		
140	Wólka Paplińska	51-74	27	8	śląd osadnictwa	starożytność		
141	Wólka Paplińska	51-74	28	9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona późne średniowiecze okres nowożytny		
142	Wólka Paplińska	51-74	29	10	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze XIX w.		
143	Zagrodniki	49-73	22	1	śląd osadnictwa	kultura łużycka, halsztat		
144	Zagrodniki	49-74	32	1	śląd osadnictwa osada	nieokreślona XVII-XVIII w.		
145	Zagrodniki	49-74	33	2	osada	XVII-XVIII w.		
146	Zagrodniki	49-74	34	3	osada osada	późne średniowiecze XVII-XVIII w.		
147	Zagrodniki	49-74	36	4	osada	XVII-XVIII w.		
148	Zagrodniki	49-74	39	11	osada	XVII-XVIII w.		
149	Zagrodniki	49-74	40	5	śląd osadnictwa	XVII-XVIII w.		